

Тематичен фиш

НЕРАВНОПРАВНИТЕ КЛАУЗИ

Защитата на потребителите е едно от фундаменталните изисквания в правото на Съюза, закрепено както в Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС), така и в Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).

Съответно член 169 ДФЕС предвижда, че с цел подкрепа на интересите на потребителите и осигуряването на високо равнище на защита за тях Съюзът съдейства за закрилата на здравето, сигурността и икономическите интереси на потребителите, както и за развитието на тяхното право на информация, просвета и самоорганизиране с цел защита на техните интереси. Член 38 от Хартата пък гласи, че в политиките на Съюза се осигурява високо равнище на защита на потребителите.

Именно с оглед на тази цел за защита на интересите на потребителите Съюзът е създал чрез Директива 93/13/ЕИО¹ система за противодействие на неравноправните клаузи. Тази директива предвижда минимална хармонизация на режима на неравноправните клаузи, като определя дефиниции и критерии за преценка на неравноправността на договорните клаузи, урежда последиците от такива клаузи и въвежда подходящи и ефективни правни средства за защита по съдебен и по административен ред с цел да се преустанови използването им.

Така въведената система за защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност, като това го принуждава да приема условията, установени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им.

Целта на този тематичен фиш е да даде цялостен поглед върху основните моменти в практиката на Съда в тази област.

¹ Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Приложно поле на Директива 93/13.....	3
1. Териториален обхват: приложимост на Директива 93/13 при липсата на трансграничен елемент	3
2. Предметен обхват: понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“	3
3. Изключения от приложното поле на Директива 93/13.....	7
3.1. Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби	7
3.2. Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги.....	12
4. Национална правна уредба, която осигурява по-високо равнище на защита на потребителите	16
II. Квалификацията „НЕРАВНОПРАВНА КЛАУЗА“ по смисъла на член 3 от Директива 93/13	19
1. Понятие за неравноправна клауза	19
2. Понятие за клауза, която „не е индивидуално договорена“	23
3. Понятието „значителна неравнопоставеност“ в ущърб на потребителя	24
III. Преценка на неравноправността на договорните клаузи	27
1. Критерии за преценка	27
2. Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност	29
IV. Правомощия и задължения на националния съд.....	36
1. Компетентност на националния съд	36
2. Задължение за служебна преценка на неравноправността на договорните клаузи	37
2.1. Обхват на задължението.....	37
2.2. Граници на задължението	40
3. Допускане на временни мерки.....	47
4. Преценка на неравноправността на арбитражна клауза	48
V. Последици от обявяването на клауза за неравноправна.....	50
1. Последици за съдържащия неравноправната клауза договор	50
2. Заместване на неравноправната клауза.....	52
3. Други последици	58
4. Ограничаване във времето на действието на констатацията за недействителност	64
VI. Способи да се изиска преустановяване на използването на неравноправни клаузи	67
1. Колективни иски и иски в защита на колективния интерес.....	67
2. Гарантиране на правото на ефективни правни средства за защита	71
3. Специфични процесуални правила.....	77

I. Приложно поле на Директива 93/13

1. Териториален обхват: приложимост на Директива 93/13 при липсата на трансграничен елемент

Решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, [EU:C:2018:367](#))²

Договори за заем в чуждестранна валута — Национално законодателство, което предвижда специфични процесуални изисквания за оспорване на неравноправни клаузи

Спорът в главното производство се води между физическо лице и унгарска банка във връзка с искане да се признаят за неравноправни определени клаузи от сключен с цел покупка на жилище договор за заем, който е отпуснат и е погасяван в унгарски форинти (HUF), но е вписан в швейцарски франкове (CHF) по обменния курс в деня на плащането.

Що се отнася до приложното поле на Директива 93/13, Съдът пояснява, че тя се прилага и за случаи, в които няма трансграничен елемент. Според Съда правилата, съдържащи се в правна уредба на Съюза, която хармонизира определена правна област в отделните държави членки, се прилагат независимо от изцяло вътрешния характер на разглеждания в главното производство случай (т. 58).

2. Предметен обхват: понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“

Решение от 22 ноември 2001 г., Sare и др. (съединени дела C-541/99 и C-542/99, [EU:C:2001:625](#))

Понятие за потребител — Предприятие, което сключва типов договор с друго предприятие за придобиване на стоки или услуги единствено в полза на своите служители

Споровете възникват по повод на два договора за доставка на автомати за напитки, които дружеството Idealservice монтира в помещенията на дружествата OMAI и Sare и които са били предназначени за ползване единствено от персонала на тези дружества. Въпросните две дружества поддържат, че съдържащата се в договорите клауза, с която за компетентен се посочва мировият съдия във Виадана (Мантуа, Италия), е неравноправна по смисъла на италианския Граждански кодекс и съответно не може да бъде противопоставена на страните по договорите.

² Решението е представено и в раздел VI.3, „Специфични процесуални правила“.

Пред мировия съдия във Виадана Idealservice изтъква, че Cape и OMAI не може да се смятат за „потребител“ за целите на прилагането на Директива 93/13, тъй като са дружества, а не физически лица, и са подписали договорите при упражняването на стопанската си дейност.

Затова италианският съдия отправя запитване до Съда дали понятието „потребител“ съгласно дефиницията му в тази директива се отнася единствено до физическите лица.

Съдът отбелязва, че от текста на член 2 от Директива 93/13 ясно личи, че когато договорът с продавач или доставчик е сключен от друго, а не физическо лице, то не може да се смята за потребител по смисъла на посочената разпоредба (т. 16).

Затова Съдът приема, че понятието „потребител“ съгласно дефиницията в член 2, буква б) от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че е отнася единствено до физическите лица (т. 17 и диспозитива).

Решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, [EU:C:2018:320](#))³

Понятието „продавач или доставчик“ — Висше учебно заведение, финансирано основно с публични средства — Договор за безлихвено разсрочено плащане на таксите за обучение и за участие в учебно пътуване

Спорът в главното производство се води между учебно заведение и студентка, която му дължи определена сума за такса обучение и такса за участие в учебно пътуване. Страните имат сключен договор за разсрочено плащане, който предвижда лихва от 10 % годишно в случай на неизпълнение, както и обезщетение за покриване на разноските за обслужване.

Пред Съда е поставен въпросът дали учебно заведение, което с договор се съгласява да предостави на една от студентките облекчени условия за плащането на дължимите от нея суми, трябва във връзка с този договор да се смята за „продавач или доставчик“ по смисъла на член 2, буква в) от Директива 93/13, поради което посоченият договор попада в приложното поле на Директивата.

В това отношение Съдът отбелязва, че волята на законодателя на Съюза е да утвърди широко разбиране за понятието „продавач или доставчик“ (т. 48).

Всъщност то е функционално понятие, предполагащо преценка дали договорното правоотношение попада сред дейностите, които лицето извършва по занятие. Съответно Съдът приема, че когато с посочения договор извършва такава допълнителна и съпътстваща доставка към образователната си дейност, учебното заведение действа като „продавач или доставчик“ по смисъла на Директива 93/13 (т. 55).

³ Решението е представено и в раздел IV.2. 2.1, „Задължение за служебна преценка на неравноправността на договорните клаузи — Обхват на задължението“.

Решение от 21 март 2019 г., *Pouvin и Dijoux* (C-590/17, [EU:C:2019:232](#))

Понятията „потребител“ и „продавач или доставчик“ — Финансиране на покупката на основно жилище — Жилищен заем, предоставен от работодател на негов служител и на съпруга на този служител, който е солидарен съдлъжник

Съгласно клауза от договор за заем същият се прекратява автоматично, в случай че заемателят престане да бъде член на персонала на дружеството, за което работи, независимо от основанията за това. В резултат на напускането на служителя той и съпругата му спират да плащат погасителните вноски по заема. В приложение на посочената клауза дружеството предявява иск срещу заемателите за заплащане на все още дължимите от тях суми по главницата и лихвите, както и на сумите, които дължат на основание на клаузата за неустойка.

Сезиран с това дело, първоинстанционният съд установява неравноправния характер на клаузата за автоматично прекратяване на договора за кредит. Впоследствие постановеното от първоинстанционния съд решение е отменено от въззивния съд, който приема за установено, че на датата, на която служителят е напуснал, договорът автоматично е бил прекратен. Тъй като считат, че са действали в качеството си на потребители и се позовават на неравноправния характер на клауза като разглежданата в главното производство, която предвижда прекратяване на договора за заем поради причина, която не е свързана с договора, служителят и съпругата му подават касационна жалба.

Що се отнася, на първо място, до понятието „потребител“ по смисъла на член 2, буква б) от Директива 93/13, Съдът приема, че това понятие обхваща служителя на предприятие и неговата съпруга, които сключват с това предприятие договор за заем, какъвто по принцип могат да сключват само членовете на персонала на посоченото предприятие, предназначен за финансирането на придобиването на недвижим имот за лични нужди. Съдът уточнява, че обстоятелството, че дадено физическо лице сключва договор със своя работодател, който не е трудов договор, не пречи само по себе си това лице да бъде квалифицирано като „потребител“ по смисъла на Директива 93/13. Що се отнася до изключването на трудовите договори от приложното поле на тази директива, той постановява, че договор за ипотечен кредит, предоставен от работодател на негов служител и съпругата му, не може да се квалифицира като „трудов договор“, тъй като не урежда нито трудовото правоотношение, нито условията на труд (т. 29, 32, 43 и диспозитива).

Що се отнася, на второ място, до понятието „продавач или доставчик“ по смисъла на член 2, буква в) от Директива 93/13, Съдът постановява, че в обхвата на това понятие попада предприятие, което сключва със свой служител и с неговата съпруга договор за заем, какъвто принципно имат право да сключват само членовете на персонала на посоченото предприятие, поради интереси, които са свързани със занятието, стопанската дейност или професията на продавача или доставчика, макар предоставянето на заеми да не съставлява основна дейност на разглежданото предприятие. В това отношение Съдът уточнява, че дори основната дейност на подобен работодател да не се състои в това да предлага финансови инструменти, а да бъде доставчик на енергия, този работодател разполага с информация, техническа компетентност, човешки и материални ресурси,

които едно физическо лице, а именно другата страна по договора, не е длъжно да притежава. Той добавя, че обстоятелството, че работодателят предлага договор за заем на своите служители, като по този начин им предоставя предимството да придобият собственост, служи за привличане и задържане на квалифицирана и опитна работна сила, с което благоприятства търговската дейност на работодателя. В този контекст Съдът подчертава, че наличието или отсъствието на евентуални преки приходи за този работодател по договора е ирелевантно за признаването на работодателя за „продавач или доставчик“ по смисъла на Директива 93/13. Съдът подчертава още, че широкото тълкуване на понятието „продавач или доставчик“ служи за осъществяването на целта на тази директива да защити потребителя в качеството му на слабата страна по договора с продавач или доставчик и да възстанови равновесието между страните (т. 40, 42 и 43 и диспозитива).

Решение от 2 април 2020 г., *Condominio di Milano, via Meda* (C-329/19, [EU:C:2020:263](#))

Понятие за потребител — Сграда — етажна собственост

Сграда — етажна собственост, *condominio di Milano, via Meda* (наричана по-нататък „етажната собственост „Meda“), представлявана от своя домоуправител, сключва с дружеството Eurothermo договор за доставка на топлинна енергия. По силата на една от клаузите на този договор при забава на плащане по договора длъжникът трябва да плати лихви за забава в размер на 9,25 %, считано от изтичане на срока за плащане на главницата. Етажна собственост „Meda“ подава пред запитващата юрисдикция възражение срещу предявената ѝ заповед за плащане на лихвите за забава по силата на тази клауза, като изтъква, че клаузата е неравноправна и че етажната собственост има качеството на потребител по смисъла на Директивата относно неравноправните клаузи. В случая италианският съд приема, че клаузата е неравноправна, но изразява съмнения дали етажна собственост, като *condominio* в италианското право, може да се разглежда като потребител по смисъла на Директивата. Според дадената на Съда информация в италианското право *condominio* е правен субект, който не е нито физическо, нито юридическо лице.

На първо място, що се отнася до понятието „потребител“, Съдът припомня, че трябва да са изпълнени две кумулативни условия, за да може едно лице да попадне в обхвата на това понятие, а именно то да е физическо лице и да действа извън рамките на своята търговска или професионална дейност. Що се отнася до първото от тези условия, Съдът посочва, че на настоящия етап от развитието на правото на Европейския съюз понятието „собственост“ не е хармонизирано на равнището на Съюза и могат да съществуват различия между държавите членки. Затова Съдът уточнява, че държавите членки имат свободата да решат дали да квалифицират етажната собственост като „юридическо лице“ в националния си правен ред. Съответно Съдът приема, че етажна собственост, като *condominio* в италианското право, не отговаря на първото условие и следователно не попада в обхвата на понятието „потребител“, поради което договор, сключен между такава етажна собственост и продавач или доставчик, е изключен от приложното поле на Директива 93/13 (т. 24, 27, 28 и 29).

На второ място, Съдът разглежда въпроса дали национална съдебна практика, която прилага правилата за защита на потребителите към договор, сключен от етажна собственост (condominio) с продавач или доставчик, съответства на духа на системата за защита на потребителите в рамките на Съюза. В това отношение Съдът припомня, че Директива 93/13 извършва само частична и минимална хармонизация на националните законодателства относно неравноправните клаузи, като дава възможност на държавите членки да предоставят на потребителите по-голяма степен на защита чрез по-строги разпоредби в националното си законодателство, при условие че те са съвместими с Договора за функционирането на ЕС⁴. Така Съдът подчертава, че е съвместима с преследваната с Директивата цел за защита на потребителите линия на съдебна практика, която, за да защити в по-голяма степен потребителя, разширява приложното поле на тази защита, така че да обхване и правен субект като етажната собственост (condominio) в италианското право, който не е физическо лице съгласно националното право. От това следва, че дори когато такъв правен субект не попада в обхвата на понятието „потребител“ по смисъла на тази директива, държавите членки могат да прилагат нейните разпоредби към области, които не попадат в приложното поле на Директивата, стига това тълкуване да гарантира по-високо ниво на защита на потребителите и да не нарушава разпоредбите на Договорите (т. 31 и 33—35).

3. Изключения от приложното поле на Директива 93/13

3.1. Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби

Решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, [EU:C:2013:180](#))⁵

*Едностранна промяна от продавача или доставчика на цената на услугата —
Препращане към императивни правни норми, предвидени за друга категория
потребители — Приложимост на Директива 93/13*

Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen (Сдружение на потребителите в провинция Северен Рейн-Вестфалия) оспорва пред германските съдилища една от клаузите от общите условия на германското дружество за доставка на газ RWE, с която това дружество си запазва правото да променя едностранно цените за клиентите си, когато имат сключен договор по специална тарифа (специални клиенти). Тъй като смята, че въпросната клауза е неравноправна, от името на 25 потребители сдружението иска възстановяване на допълнителните суми, които те са платили на RWE в резултат на четири увеличения на цените между 2003 г. и 2005 г., общо в размер на 16 128,63 евро.

RWE в частност поддържа, че спорната клауза в прилаганите за съответните клиенти общи условия не подлежи на контрол за неравноправност. Всъщност клаузата просто

⁴ Член 169, параграф 4 ДФЕС; съображение 12 и член 8 от Директива 93/13.

⁵ Това решение е представено и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“.

препращала към германската правна уредба, приложима за договорите по стандартна тарифа. Въпросната уредба позволява на доставчика едностранно да промени цените на газа, без да посочи основаниято, предпоставките или обхвата на тази промяна, като същевременно обаче гарантира, че клиентите ще бъдат уведомени за нея и че ще могат евентуално да прекратят договора.

Тъй като губи делото пред долустоящите инстанции, RWE се обръща към Bundesgerichtshof (Федерален върховен съд, Германия), който пък отправя запитване до Съда за тълкуването на член 1, параграф 2 и членове 3 и 5 от Директива 93/13 във връзка със защитата на потребителите от неравноправни и/или неясни клаузи в договори с общи условия. Германският съд иска най-вече да установи какъв е обхватът на изключението от контрола за неравноправност на клаузите в общи условия, които просто възпроизвеждат задължителни законови или подзаконови разпоредби по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13.

Съдът пояснява, че изключението от контрола за неравноправност по отношение на договорните клаузи, които отразяват уреждащи определена категория договори разпоредби на националното законодателство, се обосновава с факта, че има основание да се предполага, че националният законодател е постигнал баланс между всички права и задължения на страните по тези договори. Това съображение обаче не важи за клаузите от различни договори. Всъщност, да се изключи контролът за неравноправност на определена договорна клауза само защото тя възпроизвежда правна уредба, предвидена да се прилага единствено по отношение на друга категория договори, би застрашило търсената от правото на Съюза защита на потребителите (т. 28, 30 и 31).

Решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))⁶

Приложно поле — Член 1, параграф 2 — Законови или подзаконови разпоредби

През февруари 2008 г. двойка кредитополучатели сключват с унгарска банка договор за кредит, деноминиран в швейцарски франкове (CHF). Договорът предвижда, че месечните вноски трябва да се изплащат в унгарски форинти (HUF), но размерът им се изчислява въз основа на текущия обменен курс между унгарския форинт и швейцарския франк. Освен това в договора се споменава валутният риск при възможни промени на обменния курс между двете валути.

Впоследствие обменният курс съществено се променя в ущърб на кредитополучателите, което довежда до значително увеличаване на размера на месечните им вноски. През май 2013 г. двойката кредитополучатели завеждат дело пред унгарските съдилища срещу OTP Bank и OTP Faktoring, двете дружества, на които са били прехвърлени вземанията по договора за кредит. В хода на делото се поставя въпросът дали банката е формулирала ясно и разбираемо клаузата за валутния риск и съответно дали клаузата не може да се смята за неравноправна по смисъла на Директивата за неравноправните клаузи.

⁶ Това решение е представено и в раздел II.2, „Понятие за клауза, която „не е индивидуално договорена“, както и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“.

Междувременно, през 2014 г., Унгария приема уредба с цел някои неравноправни клаузи да бъдат отстранени от договорите за кредит в чуждестранна валута, всички дългове по тези договори да бъдат преобразувани виртуално в унгарски форинти и да се прилага обменният курс, фиксиран от унгарската народна банка. Друга цел на тази правна уредба е да се изпълни едно решение на Kúria (Върховен съд, Унгария), който обявява за несъвместими с Директива 93/13 определени клаузи в договорите за кредит в чуждестранна валута⁷ (това решение е постановено вследствие на решението на Съда по дело Kásler и Káslerné Rábai⁸). Новата правна уредба обаче не променя факта, че валутният риск остава у потребителя в случай на обезценяване на унгарския форинт спрямо швейцарския франк.

Сезираният с делото Fővárosi Ítéltábla (Апелативен съд Будапеща-град, Унгария) отправя запитване до Съда дали може да упражнява контрол за неравноправност на дадена клауза, ако същата не е формулирана ясно и разбираемо, въпреки че унгарският законодател, без да взема становище по този въпрос, е допуснал валутният риск да продължи да се носи от потребителя в случай на обезценяване на унгарския форинт спрямо съответната чуждестранна валута.

В решението си Съдът припомня, че правилото, което изключва от приложното поле на Директива 93/13 договорните клаузи, отразяващи задължителни законови или подзаконовни разпоредби, се обосновава с факта, че има основание да се предполага, че националният законодател е постигнал баланс между всички права и задължения на страните по договора. Това обаче не означава, че от приложното поле на Директивата остава изцяло изключена и друга, неуредена със законови разпоредби договорна клауза, каквато в случая е клаузата за валутния риск. Затова националният съд може да преценява неравноправността на тази клауза, ако след преценка на конкретния случай намери, че тя не е формулирана ясно и разбираемо⁹ (т. 53, 65 и 68).

Решение от 3 март 2020 г. (голям състав), Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138)¹⁰

Договор за ипотечен кредит — Променлив лихвен процент — Референтен индекс, основан на ипотечните кредити на спестовните каси — Индекс, произтичащ от подзаконова или административна разпоредба

Частно лице предявява иск пред съответния първоинстанционен испански съд, като се оплаква от неравноправност на клаузата относно променливия процент на възнаградителната лихва по сключения от него договор за ипотечен кредит с банковата институция Bankia SA. Съгласно тази клауза заплащаният от потребителя лихвен процент

⁷ Решение № 2/2014 PJE (Magyar Közlöny 2014/91, стр. 10975).

⁸ Решение от 30 април 2014 г., [Kásler и Káslerné Rábai](#) (C-26/13, ECLI:EU:C:2014:282), представено в раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“.

⁹ Решение от 20 септември 2017 г., [Andriiciuc и др.](#) (C-186/16, EU:C:2017:703), представено в раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“.

¹⁰ Това решение е представено и в раздел V.2, „Заместване на неравноправната клауза“.

се променя според референтния индекс. Този референтен индекс е бил предвиден в националната правна уредба и е можело да се прилага от кредитните институции към ипотечните кредити. Испанската юрисдикция обаче посочва, че индексването на променливите лихви въз основа на референтния индекс е по-малко благоприятно от индексването въз основа на средния лихвен процент на европейския междубанков пазар (Euribor), който се използва при 90 % от ипотечните кредити, договаряни в Испания, като води до допълнителен разход от около 18 000—21 000 евро на кредит.

Съдът припомня, че клаузите, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, са изключени от приложното поле на Директива 93/13¹¹. Съдът обаче отбелязва, че приложимата в случая национална правна уредба не изисква за кредитите с променлив лихвен процент да се използва официален референтен индекс, а само определя условията, на които трябва да отговарят „референтните индекси или лихвени проценти“, за да могат да бъдат използвани от кредитните институции, като това подлежи на проверка от испанската юрисдикция. Съдът съответно заключава, че клаузата от договор за ипотечен кредит, в която се предвижда, че приложимият за кредита лихвен процент се основава на един от предвидените в националната правна уредба официални референтни индекси, които могат да се прилагат от кредитните институции към ипотечните кредити, попада в приложното поле на Директивата, ако в същата правна уредба не се предвижда нито задължително прилагане на този индекс независимо от волята на страните по договора, нито субсидиарното му прилагане при липса на друга уговорка между същите страни (т. 34 и 37; т. 1 от диспозитива).

Решение от 9 юли 2020 г., Banca Transilvania (C-81/19, [EU:C:2020:532](#))

Приложно поле — Член 1, параграф 2 — Понятието „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ — Диспозитивни разпоредби — Договор за кредит в чуждестранна валута — Клауза относно валутния риск

През 2006 г. двама кредитополучатели сключват договор за кредит с Banca Transilvania, по силата на който банката им предоставя в заем сумата от 90 000 румънски леи (RON) (около 18 930 евро). През 2008 г. те сключват друг договор за кредит в швейцарски франкове (CHF) за рефинансиране на първоначалния договор.

Поради значителното обезценяване на румънската лея през следващите години сумата за погасяване почти се удвоява.

На 23 март 2017 г. кредитополучателите сезират Tribunalul Specializat Cluj (Специализиран окръжен съд Клуж, Румъния) с искане да се установи неравноправният характер на част от договора за рефинансиране, който гласи, че плащането трябва да се извърши във валутата, в която е изразено, но същевременно предвижда, че кредитополучателите могат да поискат от банката кредитът да бъде изразен в друга валута, без обаче тя да е задължена да уважи това искане. Освен това се посочва, че кредитополучателят

¹¹ Член 1, параграф 2 от Директива 93/13.

упълномощава банката при погасяването на задълженията с настъпил падеж да използва своя обменен курс.

Кредитополучателите твърдят също, че Banca Transilvania не е изпълнила задължението си за предоставяне на информация, тъй като при преговорите и сключването на договора не ги е предупредила относно риска, свързан с преизчисляването на валутата на първоначалния договор в чуждестранна валута. Освен това клаузата за погасяване в чуждестранна валута според тях създава неравнопоставеност в техен ущърб, тъй като само те понасят валутния риск.

При тези обстоятелства Curtea de Apel Cluj (Апелативен съд Клуж, Румъния) отправя запитване до Съда, първо, дали Директива 93/13 се прилага за договорна клауза относно валутния риск, която не е била индивидуално договорена, но отразява диспозитивна норма, тоест правило, което се прилага между страните по договора, ако те не са договорили друго помежду си в това отношение. Второ, тази юрисдикция пита Съда какви са последиците, които националният съд трябва евентуално да изведе от констатацията за неравноправност на такава клауза.

Съдът най-напред припомня, че Директивата не се прилага, ако са изпълнени две условия: от една страна, договорната клауза трябва да отразява законова или подзаконова разпоредба и от друга страна, тази разпоредба трябва да е задължителна. Това изключение се обосновава с факта, че по принцип може с основание да се предполага, че националният законодател е постигнал баланс между всички права и задължения на страните по някои договори (т. 24 и 26).

За да се установи дали условията за това изключение са изпълнени, според Съда националният съд трябва да провери дали съответната договорна клауза отразява разпоредби от националното право, които се прилагат задължително в отношенията между договарящите страни независимо от волята им, или разпоредби, които са диспозитивни и съответно се прилагат субсидиарно, тоест когато между страните не е уговорено друго в това отношение (т. 28).

По този въпрос запитващата юрисдикция подчертава, че клаузата относно валутния риск отразява принципа на паричния номинализъм, закрепен в член 1578 от Гражданския кодекс. Съгласно тази разпоредба „длъжникът трябва да върне взетата назаем сума, като е длъжен да я върне във валутата, която е в обращение към момента на плащането“. Освен това според тази юрисдикция посоченият член от Гражданския кодекс е диспозитивна законова разпоредба, тоест намира приложение по договорите за заем, когато страните не са уговорили друго (т. 30).

Следователно, що се отнася до първото условие, при положение че според запитващата юрисдикция клаузата от общите условия, чиято неравноправност твърдят жалбоподателите в главното производство, отразява диспозитивна по естеството си националноправна разпоредба, тя попада в изключението, предвидено в Директива 93/13 (т. 31).

Що се отнася до второто условие, Съдът отбелязва, че изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13

включва и правилата, които според националния закон се прилагат между страните по договора в отсъствието на други уговорки. Същевременно от тази гледна точка посочената разпоредба не провежда никакво разграничение между разпоредбите, прилагани независимо от волята на договарящите страни, и диспозитивните разпоредби (т. 34).

В това отношение, от една страна, обстоятелството, че има възможност за дерогиране на диспозитивна националноправна разпоредба, е ирелевантно за целите на проверката дали е изключена определена договорна клауза, отразяваща подобна разпоредба. От друга страна, обстоятелството, че договорна клауза, отразяваща някоя от разпоредбите, посочени в Директива 93/13, не е била индивидуално договорена, е без значение за нейното изключване от приложното поле на тази директива (т. 35).

Съдът заключава, че Директива 93/13 не се прилага по отношение на договорна клауза, която не е била индивидуално договорена, но отразява правило, което според националните правни норми се прилага между договарящите страни при отсъствие на други уговорки в това отношение (т. 37 и диспозитива).

3.2. Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги

Решение от 30 април 2014 г., Kásler u Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))¹²

Изключване на клаузите, свързани с основния предмет на договора или със съответствието между цената или възнаграждението, при условие че са изразени на ясен и разбираем език — Договори за потребителски кредит, изразени в чуждестранна валута — Клаузи относно обменния курс

На 29 май 2008 г. двойка кредитополучатели сключват с унгарска банка договор за ипотечен кредит в чуждестранна валута. Банката отпуска на кредитополучателите заем в размер на 14 400 000 унгарски форинта (HUF) (около 46 867 евро).

Договорът предвижда, че сумата на заема в швейцарски франкове се изчислява по прилагания от банката курс „купува“ за тази валута в деня на отпускането на средствата. Въз основа на тази клауза сумата на заема е определена на 94 240,84 CHF. Съгласно договора обаче сумата в унгарски форинти на всяка месечна вноска трябва да се определя в деня преди датата на изискуемост въз основа на прилагания от банката курс „продава“ на швейцарския франк.

¹² Това решение е представено и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“, както и в раздел V.2, „Заместване на неравноправната клауза“.

Двойката кредитополучатели оспорват пред унгарските съдилища клаузата, която позволява на банката да изчислява изискуемите месечни вноски по курс „продава“ на швейцарския франк. Те твърдят, че тази клауза е неравноправна, тъй като за целите на връщането на заема предвижда да се прилага различен курс от използвания при отпускането на заема.

Сезиран с делото като касационна инстанция, Kúria (Върховен съд, Унгария) отправя запитване до Съда дали клаузата за обменните курсове, които се прилагат по договор за заем в чуждестранна валута, се отнася до основния предмет на договора или до съотношението качество/цена на доставката. Той пита и дали спорната клауза може да се смята за формулирана ясно и разбираемо, поради което да не подлежи на преценка за неравноправност по Директивата. Накрая, унгарският върховен съд поставя въпроса дали ако договорът не може да продължи да се изпълнява след премахването на неравноправната клауза, националният съд е овластен да го променя или допълва.

На първо място, Съдът припомня, че забраната да се преценява неравноправността на клаузите във връзка с основния предмет на договора, трябва да се тълкува стриктно и не може да се прилага към други клаузи извън онези, които описват основните престации по договора. В този смисъл запитващата юрисдикция следва да определи дали спорната клауза е съществен елемент от договора, сключен от двойката кредитополучатели (т. 49 и 51).

Освен това Съдът отбелязва, че преценката за неравноправност на въпросната клауза не може да се изключи по съображението, че клаузата се отнася до съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и доставените стоки или предоставените услуги, от друга. Всъщност тази клауза просто определя обменния курс между унгарския форинт и швейцарския франк за целите на изчисляването на погасителните вноски, без обаче да предвижда доставка на обменна услуга от страна на кредитодателя. След като не е налице такава услуга обаче, произтичащата от разликата между курс „купува“ и курс „продава“ финансова тежест, която трябва да понесе кредитополучателят, не може да се смята за възнаграждение за предоставяна услуга (т. 54 и 58).

Решение от 20 септември 2017 г., Andrić и др. (C-186/16, [EU:C:2017:703](#))¹³

Договор за кредит, сключен в чуждестранна валута — Валутен риск изцяло в тежест на потребителя — Обхват на понятието за клаузи, „изразени на ясен и разбираем език“ — Степен на подробност на информацията, която банката трябва да предостави

През 2007 г. и 2008 г. няколко кредитополучатели, които през същия период получават доходи в румънски леи (RON), сключват с румънската банка Banca Românească договори за кредит в швейцарски франкове (CHF) за придобиване на недвижими имоти, рефинансиране на други кредити или за покриване на лични нужди.

¹³ Това решение е представено и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“.

Съгласно сключените между страните договори за кредит кредитополучателите се задължават да погасяват месечните вноски по кредита в швейцарски франкове и се съгласяват да поемат риска, свързан с евентуалните колебания в обменния курс на RON спрямо CHF.

Впоследствие посоченият обменен курс се променя значително в ущърб на кредитополучателите. Те искат от румънските съдилища да установят, че клаузата, съгласно която кредитът трябва да бъде погасен в CHF, без да се отчита евентуалната загуба за кредитополучателите поради свързания с обменния курс риск, представлява неравноправна договорна клауза, която съгласно предвиденото в Директива 93/13 не ги обвързва. Кредитополучателите твърдят по-специално, че при сключването на договорите банката е представяла продукта си едностранчиво, подчертавайки само евентуалните му ползи за тях, без да посочва възможните рискове, както и вероятността от настъпването им. Според кредитополучателите с оглед на тази практика на банката спорната клауза трябва да се счита за неравноправна.

При тези условия Curtea de Apel Oradea (Апелативен съд Орадя, Румъния) отправя преюдициално запитване до Съда относно обхвата на задължението на банките за предоставяне на информация на клиентите относно риска, свързан с обменния курс по кредитите в чуждестранна валута.

Съдът констатира, че спорната клауза е част от основния предмет на договора за кредит, поради което неравноправният ѝ характер може да бъде разгледан с оглед на Директива 93/13 само в случай че тя не е била изразена на ясен и разбираем език. Всъщност задължението за погасяване на кредит в определена валута представлява съществен елемент от договора за кредит, тъй като не се отнася до акцесорни условия на плащане, а до самото естество на задължението на длъжника (т. 38).

Решение от 3 септември 2020 г., Profi Credit Polska и др. (C-84/19, C-222/19 и C-252/19, EU:C:2020:631)¹⁴

Член 4, параграф 2 — Задължение за съставяне на договорните клаузи на ясен и разбираем език — Договорни клаузи, които не уточняват услугите, за които се плаща възнаграждение

Profi Credit Polska отпуска чрез посредник потребителски кредит на един кредитополучател. Договорът предвижда годишна лихва в размер на 9,83 %, както и първоначална такса в размер на 129 полски злоти (PLN) (около 30 евро), комисиона в размер на 7 771 PLN (около 1 804 евро) и такса в размер на 1 100 PLN (около 255 евро) за финансов продукт, наречен „Твоят пакет — Екстра пакет“.

Profi Credit Polska иска от запитващата юрисдикция, Sąd Rejonowy Szczecin — Prawobrzeże i Zachód w Szczecinie (Шчечински районен съд — Деснобрежен и Западен Шчечин, Полша),

¹⁴ Това решение е представено и в раздел I.4, „Национална правна уредба, която осигурява по-високо равнище на защита на потребителите“.

да издаде заповед за изпълнение въз основа на издаден от кредитополучателя запис на заповед. Този съд се произнася в отсъствието на кредитополучателя, а той подава възражение срещу постановения акт. Във възражението си той поддържа, че разпоредбите на договора за кредит са неравноправни.

Запитващата юрисдикция констатира, че договорът не определя понятията „първоначална такса“ или „комисиона“, нито уточнява за какви конкретни услуги се плащат тези такси.

Затова тя отправя до Съда въпроса дали член 4, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че клаузите на договор за потребителски кредит, които възлагат на потребителя разходи, различни от плащането на договорните лихви, попадат в обхвата на предвиденото в тази разпоредба изключение, когато тези клаузи не уточняват нито естеството на тези разходи, нито услугите, за които се заплаща възнаграждение. Според запитващата юрисдикция предвид текста на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 е възможно да се преценява неравноправността на такива клаузи. По-специално, според запитващата юрисдикция въпросът за размера на плащанията може да попада в обхвата на изключението за „основния предмет на договора“ или за „съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и доставените стоки или предоставените услуги, от друга“, по смисъла на посочената разпоредба.

В това отношение запитващата юрисдикция отбелязва, че съществуват значителни различия между текста на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 и текста на член 3851, параграф 1 от полския Граждански кодекс, който транспонира първата от тези разпоредби във вътрешното право. Всъщност от този член от Гражданския кодекс следвало, че преценката за неравноправност от страна на националния съд е изключена само що се отнася до съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и основната престация на страните, от друга.

Според Съда член 4, параграф 2 трябва да се тълкува в смисъл, че тези клаузи не попадат в обхвата на изключението, предвидено в тази разпоредба, когато не уточняват нито естеството на разходите, нито услугите, за които се заплаща възнаграждението, и са формулирани по начин, който създава объркване у потребителя относно неговите задължения и относно икономическите последици от тези клаузи (т. 86; т. 3 от диспозитива).

Решение от 12 януари 2023 г., D.V. (Адвокатско възнаграждение — Принцип на почасовата ставка) (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))¹⁵

Договор за предоставяне на правни услуги, сключен между адвокат и потребител — Член 4, параграф 2 — Изключване на клаузите, свързани с основния предмет на договора — Клауза, предвиждаща заплащането на адвокатско възнаграждение съгласно принципа на почасовата ставка

М.А. сключва в качеството си на потребител пет договора за предоставяне на правни услуги с адвоката D.V. Във всеки от договорите адвокатският хонорар е определен на 100 евро на час за консултациите и правните услуги за М.А.

Тъй като не получава поисканите хонорари изцяло, D.V. сезира първоинстанционния съд с иск, с който претендира М.А. да бъде осъден да заплати дължимите хонорари за извършените правни услуги. Първоинстанционният съд уважава частично иска на D.V., като обаче установява неравноправния характер на договорната клауза относно цената на предоставените услуги и намалява наполовина претендираните хонорари. Тъй като това решение е потвърдено от въззивния съд, D.V. подава касационна жалба пред Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Върховен съд, Литва).

Сезиран с преюдициално запитване от тази юрисдикция, Съдът се произнася по тълкуването на Директива 93/13.

Съдът констатира, че клауза от договор за предоставяне на правни услуги, сключен между адвокат и потребител, която определя цената на предоставяните услуги въз основа на почасова ставка, попада в обхвата на „основния предмет на договора“ по силата на Директива 93/13 (т. 1 от диспозитива).

4. Национална правна уредба, която осигурява по-високо равнище на защита на потребителите

Решение от 3 юни 2010 г., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, [EU:C:2010:309](#))

Клаузи, определящи основния предмет на договора — Съдебен контрол на неравноправния им характер — Изключване — По-строги национални разпоредби за осигуряване на по-високо ниво на защита на потребителите

Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (наричано по-нататък „Caja de Madrid“) сключва с клиентите си договори за кредит с променлив лихвен процент за покупка на жилища. Договорите съдържат клауза, съгласно която предвиденият в тях променлив

¹⁵ Това решение е представено и в раздел II.1, „Понятие за неравноправна клауза“, раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“, както и в раздел V.2, „Заместване на неравноправната клауза“.

номинален лихвен процент, подлежащ на периодично адаптиране спрямо договорения референтен индекс, трябва още при първата промяна да бъде закръглен към по-високия четвърт процентен пункт (наричана по-нататък „клаузата за закръгляване“).

Сезиран с иск от Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (испанско сдружение на потребителите на банкови услуги), Juzgado de Primera Instancia nº50 de Madrid (Първоинстанционен съд № 50 Мадрид, Испания) постановява, че клаузата за закръгляване е неправопавна по смисъла на националното законодателство, което транспонира Директива 93/13. След като въззивната му жалба срещу това решение е отхвърлена, Caja de Madrid подава касационна жалба до запитващата юрисдикция, Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания).

Съдът напомня, че въведената с Директива 93/13 система за защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите си да преговаря, така и на степента си на информираност, като това положение води до приемането от негова страна на условията, установени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им. Тази директива осъществява само частична и минимална хармонизация на националните законодателства относно неправопавните клаузи, като оставя на държавите членки възможността да гарантират по-висока от предвидената в директивата степен на защита на потребителите.

Така Съдът подчертава, че в цялата област, уредена с тази директива, държавите членки могат да приемат или да запазят в сила по-строги разпоредби от предвидените в самата директива, стига да осигуряват по-висока степен на защита на потребителите. Затова Съдът постановява, че Директива 93/13 допуска национална правна уредба, която допуска съдебен контрол на неправопавния характер на договорните клаузи, отнасящи се до определянето на основния предмет на договора или до съответствието между цената и възнаграждението, от една страна, и доставените стоки или предоставените услуги, от друга, дори ако тези клаузи са изразени ясно и разбираемо (т. 27, 28, 40 и 44; т. 1 от диспозитива).

Решение от 3 септември 2020 г., Profi Credit Polska и др. (C-84/19, C-222/19 и C-252/19, EU:C:2020:631)

Национална разпоредба, която предвижда максимален размер на нелихвените разходи по кредита — Член 3, параграф 1 — Договорна клауза, която прехвърля върху потребителя разходите за икономическата дейност на кредитодателя — Значителна неправопавеност между правата и задълженията на страните — Член 4, параграф 2

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе¹⁶, Съдът също така отбелязва, че доколкото член 3851, параграф 1 от Гражданския кодекс, който транспонира

¹⁶ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“, стр. 14.

член 4, параграф 2 от Директива 93/13 в полското право, определя по-тесен обхват на изключението, установено с тази разпоредба от правото на Съюза, като осигурява по-висока защита на потребителя, което обаче запитващата юрисдикция следва да провери, той позволява по-широк контрол на евентуално неравноправния характер на договорните клаузи, които попадат в приложното поле на тази директива (т. 83).

В това отношение член 8 от Директива 93/13 предвижда, че държавите членки могат да приемат или да запазят в сила по-строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора за функционирането на ЕС, в областта на тази директива, с цел да осигурят максимална степен на защита за потребителите. Това отразява идеята, изложена в дванадесето съображение от посочената директива, според което с нея се извършва само частична и минимална хармонизация на националните законодателства относно неравноправните клаузи (т. 84). Всъщност в практиката си Съдът вече е постановил, че разпоредба от националното право, която определя по-тесен обхват на изключението по член 4, параграф 2 от Директива 93/13, допринася за постигането на преследваната от тази директива цел за защита на потребителите (т. 85).

II. Квалификацията „неравноправна клауза“ по смисъла на член 3 от Директива 93/13

1. Понятие за неравноправна клауза

Решение от 27 юни 2000 г., *Océano Grupo Editorial (C-240/98—C-244/98, [EU:C:2000:346](#))*¹⁷

Клауза за подсъдност

Сключени с потребители договори за продажба на енциклопедии съдържат клауза, която определя за компетентни съдилищата в град Барселона (Испания), но нито един от тези потребители не живее в този град, в който обаче се намира седалището на дружествата — молители в главното производство.

Тъй като купувачите на енциклопедиите не заплащат дължимите суми на определените падежи, между 25 юли и 19 декември 1997 г. продавачите подават молби до Juzgado de Primera Instancia nº35 de Barcelona (Първоинстанционен съд № 35 Барселона, Испания) по реда на т.нар. „juicio de cognición“ (съкратено производство по спорове за малки суми), като искат длъжниците да бъдат осъдени да им заплатят дължимите суми.

Молбите не са връчени на длъжниците, тъй като запитващата юрисдикция се съмнява дали тези спорове са ѝ подсъдни. Всъщност клаузи за подсъдност като приложимите по отнесените до нея спорове неколкратно са били обявявани за неравноправни от Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания).

Тъй като приема, че за решаването на отнесените до него спорове е необходимо тълкуване на Директивата, Juzgado de Primera Instancia nº35 de Barcelona (Първоинстанционен съд № 35 Барселона) решава да спре производствата и да отправи запитване до Съда дали защитата, която Директива 93/13 осигурява на потребителите, дава възможност на националния съд служебно да преценява неравноправността на дадена клауза от представен пред него договор, когато разглежда въпроса за допустимостта на подавана пред общите съдилища молба.

С решението си Съдът постановява, че клауза за подсъдност, която е включена в договор между потребител и продавач или доставчик, без да е индивидуално договорена, и с която се възлага изключителна компетентност на съда, в чийто съдебен район се намира седалището на продавача или доставчика, следва да се разглежда като неравноправна по смисъла на Директивата, доколкото въпреки изискването за добросъвестност тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните по договора (т. 24).

¹⁷ Решението е представено и в раздел IV.2. 2.1, „Задължение за служебна преценка на неравноправността на договорните клаузи — Обхват на задължението“.

Всъщност според Съда подобна клауза принуждава потребителя да приеме изключителната компетентност на съд, който би могъл да е отдалечен от местожителството му, а това би затруднило явяването му пред съда. При спорове с незначителна стойност разносните на потребителя във връзка с явяването му пред съда биха могли да имат възпиращо действие и да го накарат да се откаже от предявяването на иск или дори от представяне на защита. Затова подобна клауза спада към категорията, посочена в точка 1, буква р) от приложението към Директивата, а именно клаузите, чиято цел или последица е изключване или накърняване на правото на потребителя да предяви съдебен иск. За сметка на това тази клауза позволява на продавача или доставчика да отнася всички спорове във връзка със стопанската му дейност до съда, в чийто съдебен район се намира седалището му, което улеснява организацията по явяването му и наред с това води до намаляване на свързаните с това разноски (т. 22 и 23).

Решение от 7 август 2018 г., Banco Santander (C-96/16 и C-94/17, [EU:C:2018:643](#))¹⁸

Прехвърляне на вземане — Договор за потребителски кредит — Критерии за преценка на неравноправния характер на клауза от този договор, с която се определя размерът на мораторни лихви

Кредитополучател сключва договор за ипотечен кредит с Caja de Ahorros del Mediterráneo, впоследствие Banco de Sabadell, като е договорено погасяване на кредита чрез месечни вноски. Договорът предвижда мораторни лихви в размер на 25 % годишно.

След като изпада в забава, кредитополучателят предявява пред Juzgado de Primera Instancia (първоинстанционен съд, Испания) иск срещу Banco de Sabadell, като иска тази клауза да бъде обявена за нищожна, понеже е неравноправна. Освен това според него, щом клаузата от разглеждания в главното производство договор за кредит, с която се определя размерът на мораторните лихви, бъде обявена за неравноправна, от този договор не би трябвало вече да произтичат нито мораторни, нито редовни лихви.

Всъщност според постоянната практика на Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания) неравноправни са клаузите, които изискват от потребителя несъразмерно висока неустойка, ако не изпълнява задълженията си. Съответно долустоящите съдилища трябва да приемат за неравноправни недоговорените индивидуално клаузи за мораторни лихви в потребителски договори за личен или ипотечен кредит, ако отговарят на критерия лихвеният им процент да надвишава с повече от два процентни пункта този на редовните лихви, договорени между страните по договора.

Сезираният със спора като касационна инстанция Tribunal Supremo (Cour suprême) отправя запитване до Съда дали подобна съдебна практика е в противоречие с Директива 93/13.

С решението си Съдът постановява, че Директива 93/13 допуска национална съдебна практика като тази на Tribunal Supremo (Върховен съд), съгласно която клауза от договор

¹⁸ Това решение е представено и в раздел V.3, „Други последици“.

за потребителски кредит, която не е договорена индивидуално и с която се определя приложимият размер на мораторните лихви, е неравноправна, по съображение че при забава на плащането изисква от потребителя да изплати неоснователно висока неустойка, щом този размер надвишава с повече от два процентни пункта предвидения в същия договор размер на редовните лихви (т. 2 от диспозитива).

В това отношение не може да се изключи възможността върховните юрисдикции на държава членка, като например Tribunal Supremo, с оглед на ролята си за хармонизиране на тълкуването на правото и в интерес на правната сигурност, да могат да разработват при спазване на Директива 93/13 някои критерии, които по-нисшестоящите юрисдикции да използват, когато преценяват неравноправния характер на договорните клаузи. Въпреки че практиката на Tribunal Supremo (Върховен съд) безспорно не изглежда да спада към по-строгите разпоредби, които държавите членки могат да приемат по силата на член 8 от тази директива, за да осигурят по-високо равнище на защита на потребителя, в частност защото тази съдебна практика видимо няма силата на закон, нито представлява източник на правото в испанския правен ред, това не променя факта, че извеждането на критерий в съдебната практика, какъвто е очертал в случая Tribunal Supremo (Върховен съд), се вписва в целта за защита на потребителите, преследвана с тази директива (т. 68).

Всъщност от член 3, параграф 1 от Директива 93/13, както и от общата ѝ логика следва, че тази директива е насочена не толкова към гарантирането на цялостен договорен баланс между правата и задълженията на страните по договора, колкото към това да се избегне възникването на неравновесие между тези права и тези задължения във вреда на потребителите (т. 69).

Решение от 9 юли 2020 г., Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))¹⁹

Договор за ипотечен кредит — Клауза за ограничаване на променливостта на лихвения процент (клауза за „долен праг“) — Договор за новация — Отказ от съдебно оспорване на договорните клаузи — Липса на обвързващо действие

Кредитополучател придобива недвижим имот от строителен предприемач и така поема дълга на този предприемач по ипотечния кредит за този имот, отпуснат от кредитната институция Caja de Ahorros de la Inmaculada de Aragón, понастоящем Ibercaja Banco. По този начин кредитополучателят приема всички споразумения и условия във връзка с ипотечния кредит, както са определени от първоначалния длъжник и кредитната институция.

На 9 май 2013 г. Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания) обявява за нищожни клаузите за „долен праг“ в ипотечните кредити, тъй като не отговарят на изискванията за яснота и прозрачност. Въз основа на тази съдебна практика Ibercaja Banco започва процедура по предоговаряне на тези клаузи в сключените от нея договори за ипотечен кредит.

¹⁹ Това решение е представено и в раздел II.2, „Понятие за клауза, която „не е индивидуално договорена“, раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“, както и в раздел V.3, „Други последици“.

Съответно договорът за ипотечен кредит между кредитополучателя и Ibercaja Banco е новиран, конкретно в частта относно определения в клаузата за „долен праг“ лихвен процент, който е намален. Освен това договорът за новация съдържа клауза, съгласно която кредитополучателят се отказва от всякакви претенции във връзка с признаването на клаузата за „долен праг“ за неравноправна.

Кредитополучателят сезира запитващата юрисдикция, Juzgado de Primera Instancia e Instrucción nº 3 de Teruel (Първоинстанционен и следствен съд № 3 Теруел, Испания) с иск за установяване на неравноправния характер на клаузата за „долен праг“, включена в договора за ипотечен кредит, и с искане кредитната институция да бъде осъдена да премахне тази клауза и да му възстанови недължимо платените въз основа на тази клауза суми, считано от подписването на договора за кредит.

Тъй като оспорва претенциите на кредитополучателя, като се позовава на клаузите на договора за новация, Ibercaja Banco отправя искане до запитващата юрисдикция да уточни в каква степен правните актове, с които се изменя договор, по-конкретно една от клаузите му, на чийто неравноправен характер се прави позоваване, също са „заразени“ от тази клауза и при това положение не са задължителни.

Тази юрисдикция обаче се съмнява дали предоговарянето на неравноправна клауза е съвместимо с установения в член 6, параграф 1 от Директива 93/13 принцип, че неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя.

С решението си Съдът постановява, че следва да се разграничи отказът от искове, когато той е договорен в споразумение като сделка, самият предмет на която е уреждането на съществуващ спор между продавач или доставчик и потребител, от предварителния отказ от всякакви искове, включен в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик (т. 67).

От една страна, той приема, че клаузата, договорена в сключен между продавач или доставчик и потребител договор с оглед на разрешаването на съществуващ спор, с която потребителят се отказва да предяви пред националния съд претенциите, които би могъл да изложи при липсата на тази клауза, може да бъде квалифицирана като „неравноправна“, по-конкретно ако този потребител не е могъл да разполага с относимата информация, позволяваща му да разбере правните последици, произтичащи за него от тази клауза (т. 4, първо тире от диспозитива). Всъщност фактът, че продавач или доставчик и потребител се отказват взаимно от исковете във връзка с договорна клауза, не е пречка националният съд да разгледа неравноправния характер на такава клауза, при положение че тя може да има задължителни последици за потребителя (т. 64).

От друга страна, Съдът приема, че клаузата, с която потребителят се отказва, по отношение на бъдещи спорове, от съдебните искове, основаващи се на правата, които има по силата на Директива 93/13, не обвързва потребителя (т. 4, второ тире от диспозитива). Всъщност потребителят не може валидно да се задължи да се откаже за в бъдеще от съдебната защита и от правата, които черпи от Директива 93/13. В този смисъл Съдът пояснява, че по дефиниция той не може да разбере последиците от приемането на такава клауза относно споровете, които е възможно да възникнат в бъдеще (т. 75).

Решение от 12 януари 2023 г., D.V. (Адвокатско възнаграждение — Принцип на почасовата ставка) (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))

Договор за предоставяне на правни услуги, сключен между адвокат и потребител — Член 4, параграф 2 — Преценка на неравноправния характер на договорните клаузи — Клауза, предвиждаща заплащането на адвокатско възнаграждение съгласно принципа на почасовата ставка

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе²⁰, Съдът също така припомня, че преценката за неравноправност на клауза от потребителски договор по принцип се основава на обща оценка, която не взема предвид единствено евентуалната липса на прозрачност на тази клауза. Държавите членки обаче могат да осигурят по-високо ниво на защита на потребителите (т. 49).

В резултат от това Съдът констатира, че клауза от договор за предоставяне на правни услуги между адвокат и потребител, която определя цената на тези услуги съгласно принципа на почасовата ставка и следователно попада в обхвата на основния предмет на този договор, не трябва да се счита за неравноправна само поради факта че не отговаря на изискването за прозрачност, освен ако държавата членка, чието национално право се прилага относно разглеждания договор, е предвидила изрично, както е в настоящия случай, че този факт сам по себе си е достатъчен за квалифицирането на подобна клауза като неравноправна (т. 3 от диспозитива).

2. Понятие за клауза, която „не е индивидуално договорена“

Решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))

Член 3, параграф 1 — Понятието „договорна клауза, която не е индивидуално договорена“ — Клауза, включена в договора след сключването му вследствие на намеса на националния законодател

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе²¹, Съдът също така подчертава, че посоченото в член 3, параграф 1 от Директива 93/13 понятие „договорна клауза[, която] не е индивидуално договорена“ обхваща по-конкретно договорна клауза, изменена със задължителна национална законодателна разпоредба, приета след сключването на договор с потребител с цел да замени съдържаща се в посочения договор нищожна клауза (т. 1 от диспозитива).

²⁰ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“, стр. 16. Това решение е представено и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“, както и в раздел V.2, „Заместване на неравноправната клауза“.

²¹ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.1, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби“, стр. 8. Това решение е представено и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“.

Решение от 9 юли 2020 г., Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))

Договор за ипотечен кредит — Клауза за ограничаване на променливостта на лихвения процент (клауза за „долен праг“) — Договор за новация

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе²², Съдът също така пояснява, че самата клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, за да бъде изменена потенциално неравноправна клауза от сключен между тях предишен договор или за да се уредят последиците от неравноправния характер на тази друга клауза, може да се счита за клауза, която не е била индивидуално договорена, и евентуално да бъде обявена за неравноправна (т. 2 от диспозитива).

Съдът отбелязва, че сам по себе си фактът, че целта на новата клауза е да се измени поранна клауза, която не е била индивидуално договорена, не освобождава националния съд от задължението да провери дали потребителят действително не е имал възможност да влияе на съдържанието на тази нова клауза по смисъла на член 3, параграф 2 от Директива 93/13. Затова запитващата юрисдикция трябва да вземе предвид всички обстоятелства, при които такава клауза е представена на потребителя, за да се прецени дали той е имал възможност да влияе на съдържанието ѝ (т. 34 и 35).

3. Понятието „значителна неравнопоставеност“ в ущърб на потребителя

Решение от 14 март 2013 г., Aziz (C-415/11, [EU:C:2013:164](#))²³

Договор за ипотечен кредит — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Правомощия на националния съд в исковото производство — Неравноправни клаузи — Критерии за преценка

Делото е образувано по преюдициално запитване от испанска юрисдикция, сезирана от потребител с иск за установяване на неравноправност на няколко клаузи в договор за ипотечен кредит и обявяване на нищожността на изпълнителното производство, водено срещу него.

Клаузите уреждат определянето на лихвите за забава, които се начисляват автоматично върху неизплатените на падежа суми, без да е необходима покана за изпълнение, предсрочната изискуемост при дългосрочни договори, както и едностранното установяване от страна на кредитодателя на механизми за определяне на размера на задължението чрез съответно удостоверение за този размер. Тъй като се съмнява в

²² За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел II.1, „Понятие за неравноправна клауза“, стр. 21. Това решение е представено и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“, както и в раздел V.3, „Други последици“.

²³ Решението е представено и в раздел IV.3, „Допускане на временни мерки“.

съвместимостта на тези клаузи с разпоредбите на Директива 93/13, запитващата юрисдикция се обръща към Съда с преюдициално запитване (т. 30).

В този контекст Съдът постановява, че понятието за значителна неравнопоставеност в ущърб на потребителя по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се прецени, като се направи анализ на националните правни норми, приложими при липсата на уговорка между страните, за да се установи дали и евентуално в каква степен по силата на договора потребителят е поставен в по-неблагоприятно правно положение от предвиденото в действащото национално право. За тази цел се явява релевантно да се разгледа и правното положение на потребителя с оглед на предвидените в националната правна уредба средства за предотвратяване на прилагането на неравноправните клаузи (т. 2 от диспозитива).

Решение от 16 януари 2014 г., *Constructora Principado* (C-226/12, [EU:C:2014:10](#))

Договор за покупко-продажба на недвижим имот — Неравноправни клаузи — Критерии за преценка

На 26 юни 2005 г. частно лице сключва с Constructora Principado договор за покупко-продажба на жилище. Една от клаузите на договора предвижда, че потребителят дължи заплащане на местния данък върху увеличената стойност на градските имоти, а също и на таксите за свързване на жилището към водоснабдителната и канализационната мрежа, които по закон следва да се поемат от продавача.

Частното лице предявява иск пред Juzgado de Primera Instancia nº 2 de Oviedo (Първоинстанционен съд № 2 Овиедо, Испания), като иска ответникът Constructora Principado да бъде осъден да му възстанови посочените суми. Това искане е основано на факта, че спорната клауза от договора, в изпълнение на която приобретателят е трябвало да плати въпросните суми, трябва да се счита за неравноправна, тъй като тя не е била индивидуално договорена и е довела до значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните по договора.

Constructora Principado поддържа, че няма значителна неравнопоставеност между страните, защото оценяването на такава неравнопоставеност не може да се ограничи до отчитането на определена клауза, а трябва да обхване договора в неговата цялост, като се претеглят всички уговорки в тяхната съвкупност.

Сезиран със спора като въззивна инстанция, Audiencia Provincial de Oviedo (Областен съд Овиедо, Испания) отправя запитване до Съда дали неравнопоставеността по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че е налице още само поради факта на прехвърлянето върху потребителя на задължение за плащане, което законът възлага на продавача или доставчика, или пък щом Директивата изисква неравнопоставеността да е значителна, то това предполага, че се изисква и възлаганата на потребителя икономическа тежест да е значителна спрямо общата стойност на сделката.

С решението си Съдът постановява, че съществуването на „значителна неравнопоставеност“ не изисква непременно разходите, възложени с договорната клауза в тежест на потребителя, да имат значително икономическо въздействие върху него с оглед на стойността на разглежданата сделка, а може да произтича от самия факт на достатъчно тежкото посегателство над правното положение, в което е поставен този потребител, като страна по договора, по силата на приложимите национални разпоредби, независимо дали под формата на ограничаване на съдържанието на правата, които според тези разпоредби той извлича от договора, или под формата на пречка за тяхното упражняване, или пък на поставянето в негова тежест на допълнително задължение, непредвидено от националните правила (диспозитив).

Съдът пояснява, че за да прецени евентуалното наличие на значителна неравнопоставеност, запитващата юрисдикция трябва да отчита характера на стоката или услугата, за която е сключен договорът, като вземе предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, както и всички останали клаузи от договора (диспозитив).

III. Преценка на неравноправността на договорните клаузи

1. Критерии за преценка

Решение от 9 ноември 2010 г. (голям състав), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659)²⁴

Критерии за преценка — Служебно разглеждане от националния съд на неравноправния характер на клауза за определяне на компетентния съд

Страните в главното производство сключват договор за кредит с оглед покупка на автомобил.

Тъй като другата страна по договора спира да изпълнява договорните си задължения, заявителят VB Pénzügyi Lízing прекратява договора за кредит и се обръща към запитващата юрисдикция, за да събере вземанията си, които възлизат на 317 404 унгарски форинта (HUF), заедно с лихвите върху неплатените суми и разноските.

Дружеството заявител не подава заявлението за издаване на заповед за изпълнение до компетентния съд, а именно съда по местожителството на другата страна по договора — длъжникът, а се позовава на включената в договора клауза за подсъдност, която предвижда евентуалните спорове между страните да се отнасят до Budapesti II. és III. kerületi bíróság (Будапещенски районен съд, II и III район, Унгария), който е запитващата юрисдикция по това дело.

Посочената юрисдикция установява, че местожителството на длъжника не е в съдебния ѝ район, въпреки че съгласно гражданскопроцесуалните разпоредби за местната подсъдност спорове като разглеждания в случая следва да се отнасят до съда, в района на който е местожителството или седалището на ответника.

Все пак тя решава да отправи запитване до Съда кои са критериите, които националният съд може да вземе предвид в рамките на проверката за неравноправност на дадена клауза, в частност когато договорната клауза предвижда споровете да са подсъдни не на съда, в района на който се намира седалището на продавача или доставчика, а на съд с различен район, но разположен в близост до това седалище.

С решението си Съдът задълбочава практиката си от решение Pannon GSM (C-243/08)²⁵. Съответно той постановява, че член 267 ДФЕС трябва да се тълкува в смисъл, че Съдът е компетентен да тълкува понятието „неравноправна договорна клауза“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 и приложението към нея, както и критериите, които националният съд може или трябва да прилага при преценката на договорна клауза от

²⁴ Решението е представено и в раздел IV.2. 2.1, „Задължение за служебна преценка на неравноправността на договорните клаузи — Обхват на задължението“.

²⁵ Решение от 4 юни 2009 г., [Pannon GSM](#) (C-243/08, EU:C:2009:350), представено в раздел IV.2. 2.1, „Задължение за служебна преценка на неравноправността на договорните клаузи — Обхват на задължението“.

гледна точка на разпоредбите на Директивата, като се има предвид, че националният съд има правомощието въз основа на тези критерии конкретно да квалифицира съответната договорна клауза с оглед на обстоятелствата по разглежданото от него дело (т. 2 от диспозитива).

Неравноправният характер на договорната клауза трябва да се преценява, като се държи сметка за естеството на стоките или услугите, които са предмет на договора, и като се имат предвид всички съпровождащи сключването му обстоятелства към момента на сключването, включително фактът, че клауза в договор, сключен между потребител и продавач или доставчик, с която се възлага изключителна компетентност на съда, в чийто съдебен район е седалището на продавача или доставчика, е включена, без да бъде предмет на индивидуално договаряне (т. 42 и 43).

Решение от 26 април 2012 г., Invitel (C-472/10, [EU:C:2012:242](#))²⁶

*Едностранно изменение на условията по договора от продавача или доставчика —
Колективен иск за преустановяване на нарушението, предявен от определена в
националното законодателство организация от името на потребителите —
Установяване на неравноправния характер на клаузата*

Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (Национална служба за защита на потребителите, наричана по-нататък „NFH“) има правото да иска от унгарските съдилища да обявяват за нищожни неравноправните клаузи в потребителските договори, ако в резултат на използването на подобна клауза от страна на продавача или доставчика са засегнати голям брой потребители или е причинена значителна вреда. Според унгарското законодателство съдебното решение по такъв иск в защита на колективния интерес (колективен иск), с което неравноправната клауза се обявява за недействителна, има действие спрямо всички потребители, които са сключили с продавач или доставчик договор, в който фигурира тази клауза.

NFH е била сезирана с голям брой жалби от потребители срещу оператор на фиксирани телефонни услуги, който едностранно включил в общите условия по абонатните договори клауза, която му дава правото да фактурира допълнителни такси в случай на плащане на фактурата с пощенски запис. Освен това в договорите не бил уточнен начинът за изчисляване на тези разходи за пощенски записи.

NFH смята, че въпросната клауза е неравноправна, но операторът отказва да я измени, поради което NFH сезира Pest Megyei Bíróság (Районен съд Пеща, Унгария) с искане за обявяване на оспорваната клауза за нищожна, тъй като е неравноправна, както и за възстановяване на абонатите, автоматично и с обратна сила, на събраните без основание суми по сметките във връзка с „разходи за пощенски записи“. Посочената юрисдикция обаче счита, че решаването на спора зависи от тълкуването на приложимите разпоредби на Директива 93/13.

²⁶ Решението е представено и в раздел VI.1, „Колективни иски и иски в защита на колективния интерес“.

Що се отнася до преценката за неравноправност на процесната клауза, Съдът отбелязва, че тази преценка е от компетентността на националната юрисдикция, която се произнася по колективния иск, предявен от определена в националното законодателство организация от името на потребителите. Именно тази юрисдикция трябва да прецени с оглед на член 3, параграфи 1 и 3 от Директива 93/13 дали клауза като обсъжданата в случая е неравноправна. В рамките на тази преценка посочената юрисдикция ще трябва по-специално да провери дали предвид всички клаузи в общите условия на потребителските договори и предвид приложимото национално законодателство съображенията или начинът на промяна на свързаните с предоставяната услуга разходи са уточнени по ясен и разбираем начин и дали евентуално потребителите имат право да прекратят договора (т. 1 от диспозитива).

2. Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност

Решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, [EU:C:2013:180](#))

Директива 2003/55/ЕО — Вътрешен пазар на природен газ — Директива 93/13/ЕИО — Договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители — Едностранна промяна от продавача или доставчика на цената на услугата — Препращане към императивни правни норми, предвидени за друга категория потребители — Приложимост на Директива 93/13 — Задължение за съставяне на ясен и разбираем текст и за прозрачност

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе²⁷, по въпроса за евентуалната неравноправност на спорната клауза Съдът констатира, че законодателят на Съюза е признал, че в рамките на договорите с неопределен срок като договорите за доставка на газ дружеството за снабдяване има оправдан интерес от това да може да променя таксите за извършваната от него услуга. Клаузата от общите договорни условия, която дава възможност за такава едностранна корекция, обаче трябва да отговаря на изискванията за добросъвестност, балансираност и прозрачност. В тази насока Съдът напомня, че в крайна сметка не той, а националният съд следва да прецени във всеки конкретен случай дали това е така. При тази проверка националният съд трябва да отдава основно значение на определени критерии, посочени от Съда (т. 45—48).

В договора трябва да са прозрачно изложени основанията и методът на промяна на таксите, така че потребителят да може да предвиди въз основа на ясни и разбираеми критерии евентуалните им промени (т. 49).

В това отношение Съдът подчертава, че липсата на такава информация, преди да бъде сключен договорът, по принцип не може да бъде компенсирана само с това, че в хода на изпълнение на договора потребителите ще бъдат предварително и своевременно

²⁷ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.1, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби“, стр. 7.

уведомени за промяната на таксите и за правото им да прекратят договора, ако не искат да приемат тази промяна (т. 51).

Що се отнася до предоставената на потребителя възможност за прекратяване на договора, тя трябва да може да бъде реално използвана при конкретните условия. Случаят не би бил такъв, ако по причини, свързани с предпоставките за прекратяване или с условията на съответния пазар, потребителят няма реална възможност да смени доставчика или ако не е уведомен по подходящ начин и своевременно за промяната (т. 54).

Решение от 30 април 2014 г., Kásler u Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))

Изключване на клаузите, свързани с основния предмет на договора или със съответствието между цената или възнаграждението, при условие че са изразени на ясен и разбираем език — Договори за потребителски кредит, изразени в чуждестранна валута — Клаузи относно обменния курс

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе²⁸, Съдът пояснява, че клаузата, която определя основния предмет на договора, остава извън обхвата на проверката за неравноправност само ако е изразена на ясен и разбираем език. В това отношение Съдът подчертава, че това изискване не се свежда само до разбираемостта на клаузата от формална и граматическа гледна точка. Напротив, в договора за кредит трябва прозрачно да са изложени основанията и механизмът за конвертиране на чуждестранната валута. В този смисъл е задача на националния съд да определи дали всеки относително осведомен и в разумни граници наблюдателен потребител е можел въз основа на рекламните материали и информацията, предоставени от кредитодателя при договарянето на договора за кредит, не само да узнае за съществуването на разлика между обменния курс „продава“ и обменния курс „купува“ на чуждестранната валута, но и да прецени последиците за общата цена на заема от прилагането на обменния курс „продава“ при изчисляването на погасителните вноски (т. 73 и 76).

²⁸ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“, стр. 12. Това решение е представено и в раздел V.2, „Заместване на неравноправната клауза“.

Решение от 20 септември 2017 г., Andrićius и др. (C-186/16, [EU:C:2017:703](#))

Договор за кредит, сключен в чуждестранна валута — Валутен риск изцяло в тежест на потребителя — Значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора — Момент, в който трябва да се прецени наличието на неравнопоставеност — Обхват на понятието за клаузи, „изразени на ясен и разбираем език“ — Степен на подробност на информацията, която банката трябва да предостави

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе²⁹, Съдът припомня, че изискването договорните клаузи да са изразени на ясен и разбираем език, налага и задължение в договора да е прозрачно изложен точният механизъм, за който се отнася съответната клауза. Еwentуално договорът трябва да изяснява и отношението между този механизъм и механизма, предвиден в други клаузи, така че потребителят да може да прецени въз основа на ясни и разбираеми критерии произтичащите за него икономически последици. Този въпрос трябва да бъде разглеждан от националния съд от гледна точка на всички относими фактически обстоятелства, сред които са рекламите и информацията, предоставена от кредитодателя при договарянето на договора за кредит (т. 45 и 46).

По-конкретно националният съд следва да проверява дали потребителят е бил уведомен за всички обстоятелства, които са могли да дадат отражение върху обхвата на неговото задължение и му позволяват да изчисли общата цена на своя заем (т. 47).

В този контекст Съдът пояснява, че финансовите институции трябва да предоставят на кредитополучателите достатъчна информация, която да им позволява да вземат решения, основани на добра информираност и благоразумие. В този смисъл информацията трябва да се отнася не само до възможността за поскъпване или обезценяване на чуждестранната валута, но и до последиците за погасяването на кредита в резултат на движенията на обменния курс и еwentуалното покачване на лихвения процент за валутата на кредита (т. 49).

Така, от една страна, кредитополучателят трябва да е добре осведомен, че със сключването на договор за кредит в чуждестранна валута той се излага на определен риск, свързан с обменния курс, който еwentуално ще му бъде икономически трудно да понесе при обезценяване на валутата, в която получава доходите си. От друга страна, банковата институция трябва да представи възможните промени в обменните курсове и рисковете, свързани с вземането на кредит в чуждестранна валута, по-специално когато потребителят кредитополучател не получава доходите си в тази валута (т. 50).

Съдът също така пояснява, че ако банковата институция не е изпълнила задълженията си за уведомяване, предупреждаване и консултиране и задължението си за съставяне на договорните клаузи на ясен и разбираем език и поради това е налице възможност за разглеждане на въпроса за неравноправността на спорната клауза, националният съд

²⁹ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“, стр. 13.

следва да прецени, от една страна, дали потенциално банката не е спазила изискването за добросъвестност, а от друга, дали е налице евентуална значителна неравнопоставеност между страните по договора. Тази преценка трябва да се прави спрямо момента на сключването на съответния договор, като се вземат предвид в частност опитът и познанията на банката за възможните колебания на обменните курсове и присъщите рискове от сключването на заем в чуждестранна валута. В това отношение Съдът подчертава, че е възможно дадена договорна клауза да е носител на неравнопоставеност между страните, която се проявява едва в хода на изпълнение на договора (т. 54—57).

Решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, [EU:C:2018:750](#))

Клауза, включена в договора след сключването му вследствие на намеса на националния законодател — Член 4, параграф 2 — Съставяне на клауза на ясен и разбираем език

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе³⁰, Съдът изяснява обхвата на изискването договорната клауза да е изразена на ясен и разбираем език (т. 73).

В това отношение Съдът приема, че финансовите институции са длъжни да предоставят на кредитополучателите достатъчно информация, за да могат те да вземат решения, основани на добра информираност и благоразумие. Това означава, че клаузата за валутния риск трябва да е разбираема за потребителя както във формално и граматическо отношение, така и от гледна точка на конкретния ѝ смисъл. Оттук следва, че средният потребител, който е относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, трябва да може не само да си създаде представа за възможността за обезценяване на националната валута спрямо чуждестранната валута, в която е сключен заемът, но и да прецени потенциално значимите икономически последици от подобна клауза върху финансовите си задължения (т. 78).

Освен това Съдът посочва, че ясният и разбираем характер на договорните клаузи трябва да се преценява, като се вземат предвид — към момента на сключването на договора — всички обстоятелства около това сключване, също както и всички останали клаузи на договора, независимо от обстоятелството, че впоследствие националният законодател е обявил или презумирал тези клаузи за неравноправни и вследствие на това за недействителни (т. 83; т. 4 от диспозитива).

Решение от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank (C-621/17, [EU:C:2019:820](#))

Задължение за съставяне на договорните клаузи на ясен и разбираем език — Клаузи, които изискват плащането на такси за неуточнени услуги

Жалбоподателят в главното производство сключва с праводателя на CIB договор за кредит в размер на 16 451 евро при годишен лихвен процент от 5,4 % и годишна такса за

³⁰ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.1, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби“, стр. 8. Това решение е представено и в раздел II.2, „Понятие за клауза, която „не е индивидуално договорена“.

управление в размер на 2,4 % за период от 20 години. По силата на договора той трябва да плати и сумата от 40 000 унгарски форинта (HUF) (около 125 евро) като комисионно възнаграждение за отпускане на кредита.

Той предявява иск пред Győri Törvényszék (Окръжен съд Дьор, Унгария) за обявяване на клаузите относно таксата за управление и комисионното възнаграждение за отпускане на кредита за неравноправни на основание на това, че в договора не се уточнява в замяна на какви конкретни услуги се дължат тези такси.

В своя защита CIB изтъква, че не е длъжна да посочва конкретно услугите, в замяна на които се дължат таксата за управление и комисионното възнаграждение за отпускане на кредита. Въпреки това тя уточнява, че комисионното възнаграждение за отпускане на кредита покрива разходите за дейностите, извършени преди сключването на договора, докато таксата за управление представлява насрещна престация за дейностите, които се извършват след сключването му.

Сезиран с касационна жалба по спора, Kúria (Върховен съд, Унгария) отправя запитване до Съда дали разглежданите в главното производство клаузи са съставени на ясен и разбираем език и по какъв начин трябва да прецени евентуалната им неравноправност.

Съдът постановява, че изискването договорната клауза да бъде съставена на ясен и разбираем език не означава, че в недоговорените индивидуално клаузи на сключен с потребител договор за кредит като разглежданите в главното производство, които определят точно размера на таксата за управление и на комисионното възнаграждение за отпускане на кредита, дължими от потребителя, начина на тяхното изчисляване и датата, на която стават изискуеми, трябва да се посочват конкретно и всички услуги, предоставени като насрещна престация за съответните суми (т. 1 от диспозитива).

Съдът обаче пояснява, че е необходимо естеството на действително предоставените услуги да може разумно да се разбере или да се изведе въз основа на договора като цяло. Освен това потребителят трябва да може да провери дали не е налице припокриване на различните такси или на услугите, за които същите се заплащат. В този смисъл запитващата юрисдикция трябва да провери дали това е така от гледна точка на всички относими фактически елементи, сред които са не само клаузите, които се съдържат в съответния договор, но и рекламата и информацията, предоставена от кредитодателя при преговорите по договора (т. 43 и 44).

Освен това Съдът постановява, че договорна клауза относно таксата за управление на договор за кредит, която не позволява да се определят по несъмнен начин конкретните услуги, предоставени в замяна на тази такса, по принцип не създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора, въпреки изискването за добросъвестност (т. 2 от диспозитива). Всъщност Съдът пояснява, че освен ако за предоставените в замяна услуги не може разумно да се приеме, че попадат сред услугите, които се извършват при управлението или отпускането на кредита, или ако сумите, начислени на потребителя за посочената такса и посоченото комисионно възнаграждение, са непропорционални спрямо размера на кредита, не изглежда, освен ако запитващата юрисдикция не установи друго, че клаузите относно таксата за управление на кредита и относно комисионната за отпускането

му засягат неблагоприятно правното положение на потребителя, така както е предвидено от националното право. Освен това запитващата юрисдикция трябва да вземе предвид последиците от другите договорни клаузи, за да определи дали посочените клаузи създават значителна неравнопоставеност в ущърб на кредитополучателя (т. 55).

Решение от 9 юли 2020 г., Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))

Договор за ипотечен кредит — Клауза за ограничаване на променливостта на лихвения процент (клауза за „долен праг“) — Договор за новация

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе³¹, Съдът също така посочва, че изискването за прозрачност, наложено на продавач или доставчик по силата на Директива 93/13³², предполага, че при сключването на договор за ипотечен кредит, основан на променлив лихвен процент, в който е включена клауза за „долен праг“, потребителят трябва да бъде в състояние да разбере произтичащите за него икономически последици от въведения с тази клауза за „долен праг“ механизъм, в частност чрез предоставянето на информация за колебанията в миналото на индекса, въз основа на който се изчислява приложимият лихвен процент (т. 3 от диспозитива).

Решение от 12 януари 2023 г., D.V. (Адвокатско възнаграждение — Принцип на почасовата ставка) (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))

Договор за предоставяне на правни услуги, сключен между адвокат и потребител — Член 4, параграф 2 — Преценка на неравноправния характер на договорните клаузи — Клауза, предвиждаща заплащането на адвокатско възнаграждение съгласно принципа на почасовата ставка

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе³³, Съдът разглежда въпроса дали клаузата от сключен между адвокат и потребител договор за предоставяне на правни услуги, която определя цената на тези услуги съгласно принципа на почасовата ставка, без да съдържа друга информация освен прилаганата почасова ставка, отговаря на изискването да е съставена на ясен и разбираем език. В това отношение Съдът отбелязва, че предвид естеството на услугите, предмет на договор за предоставяне на правни услуги, често е трудно и дори невъзможно от момента на сключването на договора доставчикът да предвиди точния брой часове, необходими за да се осигури изпълнението на този договор, а следователно и действителната обща стойност на предоставените от него услуги (т. 41). Въпреки това, макар от продавача или доставчика да не може да се изисква да информира потребителите за окончателните финансови последици от поетия от него ангажимент, които зависят от бъдещи, непредвидими и независещи от волята на този продавач или доставчик събития, последният е длъжен преди сключването на договора

³¹ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел II.1, „Понятие за неравноправна клауза“, стр. 21. Това решение е представено и в раздел II.2, „Понятие за клауза, която „не е индивидуално договорена“, както и в раздел V.3, „Други последици“.

³² Член 3, параграф 1, член 4, параграф 2 и член 5 от Директива 93/13.

³³ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“, стр. 16. Това решение е представено и в раздел II.1, „Понятие за неравноправна клауза“, както и в раздел V.2, „Заместване на неравноправната клауза“.

да съобщи на потребителя информацията, която позволява на последния да вземе решение, основано на благоразумие и добра информираност относно възможността такива събития да настъпят и относно последиците, които могат да произтекат от тях по отношение на продължителността на предоставянето на правните услуги (т. 43).

Тази информация, която може да варира в зависимост, от една страна, от предмета и естеството на услугите и от друга страна, от приложимите правила на професионалната етика, трябва да съдържа указания, позволяващи на потребителите да преценят общата приблизителна цена на тези услуги. Подобни указания биха били прогнозният или минималният брой часове работа или задължението през разумни интервали да се изпращат фактури или периодични доклади, посочващи броя отработени часове. Съдът уточнява, че националният съд следва да прецени, като вземе предвид тези съображения и всички релевантни обстоятелства около сключването на този договор, дали продавачът или доставчикът е предоставил на потребителя подходяща преддоговорна информация (т. 44).

Така Съдът стига до извода, че клауза, която определя цената в съответствие с принципа на почасовата ставка, без преди сключването на договора да е съобщена на потребителя информация, която му позволява да вземе решение, основано на благоразумие и добра информираност относно финансовите последици от сключването на посочения договор, не отговаря на изискването да е изразена на ясен и разбираем език (т. 2 от диспозитива).

IV. Правомощия и задължения на националния съд

1. Компетентност на националния съд

Решение от 1 април 2004 г., *Freiburger Kommunalbauten* (C-237/02, [EU:C:2004:209](#))

Договор за строителство и доставка на паркомясто — Обръщане на реда за изпълнение на договорните задължения, предвиден в диспозитивните разпоредби на националното право — Клауза, която задължава потребителя да плати цената, преди доставчикът да е изпълнил своите задължения — Задължение на доставчика да предостави гаранция

С нотариален договор от 5 май 1998 г. като част от търговската си дейност предприятието за комунално строителство *Freiburger Kommunalbauten* продава на двойка купувачи за частни цели паркомясто, което е трябвало да построи.

Договорът предвижда, че цялата цена става изискуема след предоставянето на обезпечение от строителя. При забавяне на плащането купувачът дължи мораторни лихви.

След представяне на обезпечението купувачите отказват да извършат плащането. Те изтъкват, че разпоредбата относно изискуемостта на цялата цена е в противоречие с член 9 от *Bürgerliches Gesetzbuch* (германският Граждански кодекс). Те заплащат цената едва след като паркомястото им е доставено, без недостатъци, на 21 декември 1999 г.

Съответно *Freiburger Kommunalbauten* предявява иск пред *Landgericht Freiburg* (Областен съд Фрайбург, Германия) за заплащане на мораторните лихви заради късното плащане; този съд уважава иска.

Сезиран с ревизионна жалба по спора, *Bundesgerichtshof* (Федерален върховен съд, Германия) решава да спре производството и да отправи запитване до Съда дали трябва да се смята за неправопоравна по смисъла на Директива 93/13 онази клауза в общи условия за продажба, съгласно която купувачът на имот в строеж е длъжен да плати цялата му цена, независимо на какъв етап са строителните работи, след като продавачът му представи банкова гаранция, годна да покрие сумите, на които би имал право купувачът в случай на неизпълнение или лошо изпълнение на договора.

С решението си Съдът постановява, че е задача на националния съд да определи дали клаузата в договор за строителство, която предвижда изискуемост на цялата цена преди изпълнението на задълженията на продавача или доставчика и задължава последния да учреди гаранция, отговаря на изискваните критерии, за да бъде квалифицирана като неправопоравна по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13 (диспозитив).

Всъщност Съдът може да тълкува общите критерии, използвани от общностния законодател, за да дефинира понятието „неправопоравна клауза“ в Директива 93/13, но за сметка на това няма компетентност да се произнася по прилагането на тези общи

критерии по отношение на конкретна клауза, която трябва да бъде разглеждана в зависимост от обстоятелствата в дадения случай (т. 22).

2. Задължение за служебна преценка на неправомерността на договорните клаузи

2.1. Обхват на задължението

Решение от 27 юни 2000 г., *Océano Grupo Editorial* (C-240/98—C-244/98, [EU:C:2000:346](#))

Клауза за подсъдност — Правомощие на съда да преценява служебно неправомерността на такава клауза

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе³⁴, Съдът постановява, че предоставяната с Директива 93/13 защита на потребителите изисква националният съд да може при разглеждането на допустимостта на предявен на национално равнище иск служебно да преценява дали някоя от клаузите на съответния договор е неправомерна. Националният съд е длъжен, когато прилага разпоредби от национално право, независимо дали са приети преди или след Директива 93/13, да ги тълкува, доколкото е възможно, в светлината на текста и целта на тази директива. Изискването за съответстващо тълкуване в частност предполага националният съд да отдаде предимство на онова тълкуване, което ще му позволи служебно да откаже да приеме за разглеждане делото, което е отнесено до него въз основа на неправомерна клауза за подсъдност (т. 2 от диспозитива).

Решение от 4 юни 2009 г., *Pannon GSM* (C-243/08, [EU:C:2009:350](#))

Право и задължение на националния съд да разглежда служебно неправомерния характер на клауза, с която се възлага компетентност — Критерии за преценка

Потребител сключва с дружеството Pannon абонаментен договор за мобилни телефонни услуги. С подписването на договора потребителят приема и общите договорни условия на дружеството, които в частност предвиждат всички спорове по повод на или във връзка с абонаментния договор да са подсъдни на Budaörsi Városi Bíróság (Районен съд Будаюрш, Унгария), в чийто съдебен район се намира седалището на Pannon.

Като приема, че потребителят не изпълнява договорните си задължения, Pannon предявява иск пред Budaörsi Városi Bíróság (Районен съд Будаюрш), който установява, че постоянното местоживее на потребителя, който получава инвалидна пенсия, е в Домбедхаз, тоест на 275 километра разстояние от Будаюрш, а транспортните връзки между двете места са съвсем ограничени.

³⁴ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел II.1, „Понятие за неправомерна клауза“, стр. 19.

Посоченият съд също така констатира, че съгласно унгарския Граждански процесуален кодекс, ако я нямаше клаузата за подсъдност в абонаментния договор, местно компетентен щеше да е съдът по местоживеенето на потребителя.

Тъй като обаче изпитва съмнения за евентуална неправопавност на клаузата за подсъдност в абонаментния договор, Budaörsi Városi Bíróság (Районен съд Будаюрш) отправя до Съда преюдициални въпроси за тълкуването на Директива 93/13. Той иска в частност да се установи дали при проверката на местната подсъдност трябва служебно да прецени дали посочената клауза е неправопавна.

Съдът най-напред припомня, че предоставената от Директива 93/13 защита на потребителите обхваща и случаите, в които потребителят, който е сключил с продавач или доставчик договор, съдържащ неправопавна клауза, не се позовава на неправопавния характер на тази клауза или защото не познава своите права, или защото се е отказал да ги предяви поради разносните по евентуалното съдебно производство (т. 30).

Ето защо ролята на националния съд в областта на защитата на потребителите не се ограничава само до правомощието да се произнесе относно евентуално неправопавния характер на договорната клауза, а включва и задължението служебно да разгледа този въпрос, когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, включително когато съдът преценява собствената си териториална компетентност. Когато счете такава клауза за неправопавна, националният съд следва да не я прилага, освен ако потребителят, след като е бил информиран за това от посочения съд, изрази воля да не се позовава на нейния неправопавен и необвързващ характер (т. 32 и 33).

Също така национална норма, която предвижда, че потребителят не е обвързан от неправопавната клауза само ако успешно я оспори пред националния съд, е несъвместима с Директива 93/13. Всъщност тази норма изключва възможността националният съд да преценява служебно неправопавния характер на договорната клауза (т. 1 от диспозитива).

Решение от 9 ноември 2010 г. (голям състав), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659)

Критерии за преценка — Служебно разглеждане от националния съд на неправопавния характер на клауза за определяне на компетентния съд

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе³⁵, Съдът също така постановява, че националният съд трябва служебно да събира доказателства, за да установи дали клаузата за възлагане на изключителна териториална компетентност по договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, попада в приложното поле на Директива 93/13, и ако е така, да прецени служебно дали тази клауза е неправопавна. За да се осигури търсената от законодателя на Съюза ефективна защита

³⁵ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел III.1, „Критерии за преценка“, стр. 27.

на потребителите предвид неравноправното им положение спрямо продавача или доставчика, което може да се компенсира само с положителна и външна по отношение на самите страни по договора намеса, при всички случаи и независимо от разпоредбите на националното право националният съд трябва да определи дали спорната клауза е била индивидуално договорена между продавача или доставчика и потребителя (т. 48; т. 3 от диспозитива).

Решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote — Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, [EU:C:2018:320](#))

Служебна проверка от националния съд дали даден договор попада в приложното поле на Директива 93/13

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе³⁶, Съдът посочва, че когато се произнася с неприсъствено решение и съгласно нормите на вътрешното процесуално право има правомощието да проверява служебно за противоречие между клаузата, на която се основава искането, и националните норми от обществен ред, националният съд е длъжен да проверява служебно попада ли съдържащият клаузата договор в приложното поле на Директива 93/13 и ако попада — дали евентуално клаузата е неравноправна по смисъла на Директивата (т. 1 от диспозитива).

Решение от 11 март 2020 г., Lintner (C-511/17, [EU:C:2020:188](#))

Договор за кредит в чуждестранна валута — Вземане предвид на всички останали клаузи на договора при преценката на неравноправния характер на оспорената клауза — Член 6, параграф 1 — Служебна проверка от националния съд на неравноправния характер на съдържащите се в договора клаузи — Обхват

Ищцата предявява иск пред Fővárosi Törvényszék (Будапещенски градски съд, Унгария), като твърди неравноправност на някои клаузи, съдържащи се в договор за ипотечен кредит в чуждестранна валута, който е сключила с банкова институция. По силата на тези клаузи банковата институция има право едностранно да изменя договора за кредит. Посоченият съд отхвърля иска, но компетентната въззивна инстанция му връща делото за ново разглеждане, като му указва задължително да разгледа служебно някои договорни клаузи, които ищцата не е оспорила с първоначалния си иск и които са свързани по-специално с нотариалното удостоверяване на факти, с едностранното прекратяване на договора и с определени разходи в тежест на ищцата.

Сезиран с преюдициално запитване, Съдът постановява, що се отнася, на първо място, до обхвата на дължимата от националния съд съгласно Директива 93/13 служебна проверка за неравноправност на договорните клаузи, че националният съд не е длъжен служебно да разгледа поотделно всички останали договорни клаузи, които не са били оспорени от този потребител, за да провери дали те могат да се считат за неравноправни, а трябва да

³⁶ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.2, „Предметен обхват: понятията „продавач или доставчик“ и „потребител“, стр. 4.

разглежда само тези, които са свързани с предмета на спора, както е определен от страните. Така Съдът уточнява, че посочената проверка трябва да бъде съобразена с границите на предмета на спора, разбиран като резултата, който страната преследва със своите претенции, разглеждани в светлината на исканията и основанията, формулирани за тази цел от страните. Следователно в тези граници националният съд е призван да разгледа служебно договорна клауза, за да се избегне опасността претенциите на потребителя да бъдат отхвърлени със съдебен акт, придобил евентуално силата на пресъдено нещо, докато те биха могли да бъдат уважени, ако същият потребител не беше пропуснал поради незнание да се позове на неравноправния характер на тази клауза. Освен това Съдът подчертава, че за да не се възпрепятства полезното действие на защитата, предоставена на потребителите въз основа на посочената директива, националният съд не трябва да тълкува формално исканията, с които е сезиран, а напротив, трябва да възприема съдържанието им с оглед на основанията, изтъкнати в тяхна подкрепа (т. 28, 30, 32 и 33; т. 1 от диспозитива).

На второ място, що се отнася до осъществяването на служебната проверка на неравноправния характер на клаузите, Съдът постановява, че ако фактическите и правните обстоятелства, съдържащи се в представената пред националния съд преписка, пораждаат сериозни съмнения за неравноправност на някои клаузи, които не са били посочени от потребителя, но имат връзка с предмета на спора, този съд трябва служебно да разпорежда действия по събиране на доказателства, за да допълни преписката, като при спазване на състезателното начало поиска от страните да му представят необходимите за тази цел разяснения и документи (т. 37).

2.2. Граници на задължението

Решение от 21 ноември 2002 г., Cofidis (C-473/00, [EU:C:2002:705](#))

Иск на продавач или доставчик — Разпорежба от вътрешното право, която забранява на националния съд след изтичането на определен преклузивен срок да разглежда служебно или по възражение на потребителя въпроса за неравноправността на дадена клауза

С договор от 26 януари 1998 г. Cofidis отпуска кредит на кредитополучателя. Тъй като обаче той не плаща месечните си вноски, на 24 август 2000 г. Cofidis предявява иск пред Tribunal d'instance de Vienne (Първоинстанционен съд Виен, Франция) за заплащането на дължимите суми.

Въпреки че установява неравноправността на някои от клаузите на договора за кредит, посоченият първоинстанционен съд приема, че се прилага преклузивният срок от две години по член L. 311-37 от Потребителския кодекс и това е пречка да обяви за неравноправни клаузите, чиято неравноправност е констатирал.

Посоченият съд решава да спре производството и да отправи запитване до Съда дали изискването за съответстващо тълкуване на предвидената от Директивата система за

защита на потребителите задължава националния съд при разглеждането на иск на продавач или доставчик срещу сключилия договор с него потребител да остави без приложение установяваща право на възражение процесуална норма като предвидената в член L. 311-37 от Потребителския кодекс. На практика тази норма забранява на националния съд да обявява за нищожни неравноправните клаузи в договора служебно или по искане на потребителя, ако договорът е сключен повече от две години преди образуването на делото, а с това съответно позволява на продавача или доставчика да се позовава на тези клаузи пред съда и да предявява искове на основание на тях.

С решението си Съдът постановява, че защитата, която осигурява на потребителите Директива 93/13, обхваща и случаите, в които неравноправността на клаузата не е изтъкната от потребителя, който е сключил съдържащ такива клаузи договор с продавач или доставчик. Ето защо изглежда, че по делата, заведени от продавач или доставчик срещу потребител с цел да се изиска изпълнение на неравноправни клаузи, определянето на времева граница за правомощието на съда да отстранява такива клаузи служебно или по възражение на потребителя би могло да засегне ефективността на защитата, търсена с членове 6 и 7 от Директивата (т. 35).

В този смисъл процесуална разпоредба, която забранява на националния съд след изтичането на определен преклузивен срок да разглежда служебно или по възражение на потребителя въпроса за неравноправността на клаузата, чието изпълнение е поискал продавачът или доставчикът, би могла при съдебни спорове, в които потребителите са ответници, да затрудни прекомерно осъществяването на защитата, която цели да им осигури Директивата, и затова трябва да бъде оставена без приложение от съда (т. 36).

Решение от 18 февруари 2016 г., *Finanmadrid EFC* (C-49/14, [EU:C:2016:98](#))

*Заповедно производство — Производство по принудително изпълнение —
Компетентност на националния съд в изпълнителното производство да разгледа
служебно нищожността на неравноправна клауза — Принцип на силата на пресъдено
нещо — Принцип на ефективност — Съдебна защита*

Това дело се отнася до испанска правна уредба, съгласно която, от една страна, националният съд не участва в заповедното производство, освен по изключение в някои хипотези, и от друга, в рамките на изпълнението на заповедите за плащане съдът отново няма възможност служебно да упражнява контрол за евентуално наличие на неравноправни клаузи.

В това отношение Съдът постановява, че потребителят би могъл да се окаже длъжен да изпълни, без в никакъв момент в производството да разполага с гаранция, че ще бъде извършена преценка за неравноправност на съответните клаузи, при положение че развитието и особеностите на заповедното производство са такива, че при липсата на специалните обстоятелства, изискващи намесата на съдия, това производство приключва, без да може да бъде упражнен контрол относно наличието на неравноправни клаузи в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, и при положение че сезираният с изпълнението на заповедта за плащане съд не е компетентен да преценява наличието на такива клаузи. Подобна процесуална уредба може да накърни ефективността

на защитата на правата, произтичащи от Директива 93/13. Всъщност такава ефективна защита на тези права може да бъде гарантирана само при условие че въпросната процесуална система позволява в рамките на заповедното производство или на това по изпълнението на заповед за плащане да се извърши служебен контрол относно евентуално неравноправния характер на клаузите, съдържащи се в разглеждания договор (т. 45 и 46).

Според Съда това съображение не може да бъде оспорено, когато националното процесуално право предоставя сила на пресъдено нещо на разпореждането на сезирания със заповедта за плащане орган и признава на това разпореждане последици, аналогични на тези на съдебно решение. Всъщност подобна правна уредба не е съобразена с принципа на ефективност, доколкото в производствата, образувани по искане на продавачи или доставчици и с ответници потребители, прави невъзможно или прекомерно трудно прилагането на защитата, която Директива 93/13 е предназначена да осигури на потребителите (т. 47 и 48).

Решение от 26 януари 2017 г., *Banco Primus* (C-421/14, [EU:C:2017:60](#))

Договори за ипотечен кредит — Производство по принудително изпълнение върху ипотекирания имот — Преклузивен срок — Правомощия на националния съд — Сила на пресъдено нещо

През 2008 г. Banco Primus отпуска на кредитополучателя кредит, обезпечен с ипотека върху неговото жилище. Поради неплащането на седем последователни месечни вноски кредитът става предсрочно изискуем съгласно една от клаузите на договора за кредит. Banco Primus иска заплащане на целия остатък от главницата, ведно с редовна и мораторна лихва, както и разноските. Банката също така изнася ипотекирания имот на публична продажба. Тъй като на публичната продажба не се явяват купувачи, Juzgado de Primera Instancia nº2 de Santander (Първоинстанционен съд № 2 Сантандер, Испания, наричан по-нататък „първоинстанционният съд“) възлага имота на Banco Primus, която съответно прави искане за въвод във владение. Въводът във владение е отложен поради три последователни оспорвания, по едно от които е постановено определение, което квалифицира клаузата за мораторните лихви в договора за кредит като неравноправна. С решението по третото оспорване се слага край на спирането на производството по извеждане от имота.

Кредитополучателят прави насрещно възражение пред първоинстанционния съд срещу принудителното изпълнение върху ипотекирания имот, като се позовава на неравноправния характер на клаузата за мораторните лихви в договора за кредит. Вследствие на това възражение посоченият съд спира производството по извеждане от имота, като констатира, че са налице съмнения относно неравноправния характер по смисъла на Директива 93/13 на определени клаузи в договора за кредит, различни от уговорките за мораторни лихви.

Въпросният съд обаче констатира, че испанската разпоредба за принципа на силата на пресъдено нещо не допуска ново разглеждане на неравноправните клаузи в договора по

главното производство, тъй като тяхната действителност от гледна точка на Директива 93/13 вече е била проверена с влязло в сила решение.

В това отношение Съдът постановява, че Директива 93/13 допуска национална разпорежда, която забранява на националния съд служебно да преразглежда неравноправни клаузи в договор, сключен с продавач или доставчик, когато с влязло в сила решение вече е установена законосъобразността на всички клаузи в договора с оглед на посочената директива (т. 2, първа алинея от диспозитива). Всъщност Съдът отбелязва, че когато разполага с необходимите за тази цел данни от фактическа и правна страна, националният съд е длъжен служебно да прецени дали договорните клаузи, попадащи в приложното поле на Директива 93/13, са неравноправни и по този начин да компенсира неравнопоставеността, съществуваща между потребителя и продавача или доставчика (т. 43).

В това отношение Съдът припомня значението на принципа на силата на пресъдено нещо както в правовия ред на Съюза, така и в националните правни системи. Всъщност, за да се гарантира стабилността на правото и на правоотношенията, както и доброто правораздаване, е необходимо съдебните решения, които са станали окончателни след изчерпване на наличните способности за защита или след изтичане на предвидените за тази защита срокове, да не могат повече да бъдат оспорвани (т. 46).

Нещо повече, правото на Съюза не налага на националната юрисдикция да не прилага вътрешните процесуалноправни норми, които придават на дадено решение сила на пресъдено нещо, дори ако това би позволило да се отстрани допуснатото с въпросното решение нарушение на разпорежда от Директива 93/13, независимо от естеството на това нарушение, освен ако националното право не възлага такива правомощия на националния съд при нарушаване на норми от обществен ред. Освен това съгласно правото на Съюза принципът на ефективна съдебна защита на потребителите визира само правото на достъп до съд, а не и до втора съдебна инстанция (т. 47 и 48).

При все това определените от националното право условия, за да не са обвързващи за потребителите неравноправните клаузи в договорите им с продавачи или доставчици, условия, за които се говори в член 6, параграф 1 от Директива 93/13, не бива да накърняват същността на правото, което потребителите черпят от Директивата, да не бъдат обвързани от считаните за неравноправни клаузи (т. 51).

Затова Съдът постановява, че при наличието на една или няколко договорни клаузи, чийто твърдян неравноправен характер все още не е разгледан при предходен съдебен контрол върху спорния договор, приключил с влязло в сила решение, националната юрисдикция, редовно сезирана от потребител чрез насрещно възражение, е длъжна да разгледа по искане на страните или служебно, когато разполага с необходимите за тази цел данни от фактическа и правна страна, твърдения неравноправен характер на договорните клаузи (т. 2, втора алинея от диспозитива). В действителност при липсата на такъв контрол защитата на потребителя би се оказала непълна и недостатъчна и не би представлявала подходящо и ефективно средство за преустановяване на прилагането на този тип клаузи, а това е в противоречие с разпоредбата на член 7, параграф 1 от Директива 93/13 (т. 52).

Решение от 17 май 2022 г. (голям състав), Ibercaja Banco (C-600/19, [EU:C:2022:394](#))

Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Неравноправен характер на клаузата за определяне на номиналния лихвен процент на лихвата за забава и на клаузата за предсрочна изискуемост в договора за кредит — Сила на пресъдено нещо и преклузивен срок — Загуба на възможността за позоваване на неравноправния характер на договорна клауза пред съд — Правомощие на националния съд за служебен контрол

Спорът в главното производство се води между МА и Ibercaja Banco SA по повод на искане за заплащане на лихвите, дължими на банковата институция поради неизпълнението от МА и РО на сключения между тези страни договор за ипотечен кредит. Компетентният съд постановява принудително изпълнение въз основа ипотечния акт на Ibercaja Banco и разрешава налагането на възбрана върху имота в тежест на потребителите. МА изтъква неравноправния характер на клаузата за лихвите за забава и на клаузата за долен праг едва в хода на изпълнителното производство, и по-конкретно след публичната продажба на ипотекирания имот, тоест когато поради действието на силата на пресъдено нещо и на преклузивния срок нито съдът може да провери служебно неравноправния характер на клаузите, нито потребителят може да се позове на неравноправността на посочените клаузи. Договорът е бил проверен служебно при образуването на производството за принудително изпълнение върху ипотекиран имот, без обаче проверката на спорните клаузи да е изрично упомената или мотивирана.

В решението си Съдът разглежда взаимовръзката между принципа на силата на пресъдено нещо, преклузията и правомощието на националния съд да проверява служебно неравноправния характер на договорна клауза в производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот.

От една страна, Съдът отбелязва, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 не допускат национална правна уредба, която поради силата на пресъдено нещо и преклузията не позволява нито на съда в производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот да провери служебно неравноправния характер на договорни клаузи, нито на потребителя — след изтичането на срока за подаване на възражение — да се позове на неравноправността на посочените клаузи в това производство или в последващо производство по установителен иск. Това тълкуване на Директивата е приложимо, когато посочените клаузи са били проверени служебно при образуването на производството за принудително изпълнение върху ипотекиран имот, без тази проверка да е изрично упомената или мотивирана в решението за допускане на принудителното изпълнение върху ипотекиран имот, и без в последното решение да се посочва, че такава проверка повече не може да бъде оспорвана, тъй като не е направено възражение. Всъщност, доколкото не е бил информиран за наличието на служебна проверка на неравноправния характер на договорните клаузи в решението за допускане на принудителното изпълнение върху ипотекиран имот, потребителят не е могъл да прецени при пълно познаване на фактите необходимостта да подаде жалба срещу това решение. Ефективен контрол за евентуално неравноправния характер на договорните клаузи обаче не би могъл да се гарантира, ако силата на пресъдено нещо се отнася и до съдебните решения, в които не е посочено, че такъв контрол е упражнен (т. 49 и 50; т. 1 от диспозитива).

От друга страна, Съдът обаче приема за съвместима с член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 национална правна уредба, която не позволява на национален съд, действайки служебно или по искане на потребителя, да провери евентуално неравноправния характер на договорните клаузи след реализирането на вещното обезпечение, продажбата на ипотекирания имот и прехвърлянето на трето лице на правото на собственост върху този имот. Този извод обаче зависи от изпълнението на условието потребителят, чийто ипотекиран имот е бил продаден, да може да предяви правата си в последващо производство, за да получи обезщетение за имуществените вреди, причинени от прилагането на неравноправните клаузи (т. 2 от диспозитива).

Решение от 17 май 2022 г. (голям състав), SPV Project 1503 и др. (C-693/19 и C-831/19, [EU:C:2022:395](#))

Заповедно производство и производство по изпълнение, насочено срещу трети лица — Сила на пресъдено нещо, която имплицитно обхваща действителността на клаузите на изпълнителното основание — Правомощие на съдията по изпълнението за служебна проверка на евентуалната неравноправност на договорна клауза

Главните производства се водят по молби за принудително изпълнение, подадени от SPV Project 1503 Srl и Dobank SpA като довереник на Unicredit SpA срещу YB, от една страна, и от Banco di Desio e della Brianza SpA и други кредитни институции срещу YX и ZW, от друга, въз основа на изпълнителни основания, придобили сила на пресъдено нещо. Италианският съд по изпълнението поставя въпроса за неравноправния характер на съдържащите се в договорите за финансиране клаузи, предвиждащи неустойка и лихва за забава, както и за неравноправния характер на някои клаузи от договорите за поръчителство. Въз основа на тези договори вискателите са се снабдили със заповеди за изпълнение, които са влезли в сила. Съдът по изпълнението обаче отбелязва, че съгласно вътрешните процесуално-правни положения при липса на възражение от страна на потребителя силата на пресъдено нещо на заповед за изпълнение обхваща липсата на неравноправност на клаузите на договора за поръчителство, дори когато съдът, издал заповедта, изобщо не е разглеждал изрично неравноправния характер на тези клаузи.

В решението си Съдът уточнява връзката между принципа на силата на пресъдено нещо и правомощието на съда по изпълнението да проверява служебно в рамките на заповедно производство неравноправността на договорната клауза, която е основание за заповедта за изпълнение.

В това отношение Съдът приема, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 не допускат национална правна уредба, която предвижда, че когато длъжникът не е подавал възражение срещу заповедта за изпълнение, съдът по изпълнението не може да контролира евентуалния неравноправен характер на клаузите, които са основание за тази заповед, поради това че нейната сила на пресъдено нещо имплицитно обхваща действителността на съответните клаузи. По-конкретно, правна уредба, съгласно която служебното разглеждане на неравноправния характер на договорните клаузи се счита за извършено и се ползва със сила на пресъдено нещо дори при липсата на каквито и да било мотиви в това отношение в решението за издаване на заповедта за изпълнение, може да изпразни от съдържание задължението на националния съд да извърши

служебна проверка на евентуално неравноправния характер на тези клаузи. В такъв случай изискването за ефективна съдебна защита налага съдът по изпълнението да може да прецени, включително за първи път, евентуалния неравноправен характер на договорните клаузи, послужили като основание за издаването на заповедта за изпълнение. Фактът, че към датата, на която заповедта е влязла в сила, длъжникът не е знаел, че може да бъде квалифициран като „потребител“ по смисъла на тази директива, е без значение в това отношение (т. 65—68 и диспозитива).

Решение от 17 май 2022 г. (голям състав), *Impuls Leasing România* (C-725/19, [EU:C:2022:396](#))

Производство за принудително изпълнение на договор за лизинг, който има качество на изпълнително основание — Възражение срещу изпълнението — Национална правна уредба, която не позволява на сезирания с това възражение съд да провери неравноправния характер на клаузите на изпълнително основание — Правомощие на съда по изпълнението служебно да разгледа евентуалния неравноправен характер на дадена клауза — Наличие на иск по общия исков ред, който позволява проверка на неравноправността на посочените клаузи — Изискване за учредяване на обезпечение за спиране на изпълнителното производство

Главното производство се води по спор между IO и Impuls Leasing Romania IFN SA по повод на възражение срещу изпълнението, подадено срещу действията по принудително изпълнение по отношение на договор за лизинг. Румънският съд посочва, че договорът за лизинг, въз основа на който е започнало изпълнителното производство, съдържа определени клаузи, които могат да се считат за неравноправни. Румънската правна уредба обаче не позволява на съда по изпълнението, сезиран с възражение срещу това изпълнение, да преценява служебно или по искане на потребителя неравноправния характер на клаузите на сключен между потребител и продавач или доставчик договор, който представлява изпълнително основание, тъй като е налице иск по общия ред, в рамките на който съдът, който разглежда този иск, може да провери неравноправния характер на клаузите на такъв договор. Действително, сезиран с отделен иск (извън изпълнителното производство), съдът в исковото производство може да спре изпълнителното производство. Потребителят, който иска спиране на изпълнителното производство, обаче е длъжен да внесе обезпечение, изчислено въз основа на стойността на предмета на иска.

В решението си Съдът разглежда правомощието на националния съд да проверява служебно неравноправния характер на клаузите на изпълнително основание, когато е сезиран с възражение срещу изпълнението на това изпълнително основание.

В това отношение той приема, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 и принципът на ефективност не допускат национална правна уредба, която не позволява на съда по изпълнението на вземане, сезиран с възражение срещу това изпълнение, да преценява служебно или по искане на потребителя неравноправния характер на клаузите на договор, който представлява изпълнително основание, щом като съдът в исковото производство, който може да бъде сезиран с отделен иск по общия ред, за да разгледа евентуалния неравноправен характер на клаузите на такъв договор, може

да спре изпълнителното производство до постановяването на решение по същество само при внасяне на обезпечение, например изчислено въз основа на стойността на предмета на иска, в размер, който може да възпре потребителя да предяви и да поддържа такъв иск. Що се отнася до това обезпечение, Съдът уточнява, че разходите, които евентуалното исково производство би създадо с оглед на размера на оспорваното задължение, не трябва да възпират потребителя да сезира съда. Вероятно е обаче длъжникът, който не е изпълнил своето задължение за плащане, да не разполага с необходимите финансови средства, за да учреди необходимото обезпечение. Това важи в още по-голяма степен, ако стойността на предявените иски значително надвишава общата стойност на договора, какъвто, изглежда, е случаят в главното производство (т. 58 и 59 и диспозитива).

3. Допускане на временни мерки

Решение от 14 март 2013 г., Aziz (C-415/11, [EU:C:2013:164](#))

Договор за ипотечен кредит — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Правомощия на националния съд в исковото производство

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе³⁷, Съдът също така пояснява, че национална процесуална уредба, която не дава възможност на съда в производството по иск на потребител за установяване на неправомерността на договорна клауза, въз основа на която е издаден изпълнителният титул, да постанови привременни мерки, които могат да доведат до спиране или прекратяване на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, когато постановяването на такива мерки е необходимо за гарантиране на пълната ефективност на крайното му решение, може да накърни ефективността на защитата, която Директива 93/13 цели да установи (т. 59).

Без тази възможност винаги когато принудителното изпълнение върху ипотекирания имот се осъществи, преди съдът в исковото производство да постанови решението, с което обявява договорната клауза, въз основа на която е учредена ипотека, за неправомерна, а изпълнителното производство — за нищожно, въпросното съдебно решение би оставяло възможност на потребителя да се осигури само защита под формата на иск за обезщетение за вреди, която е непълна и недостатъчна и не представлява подходящо и ефективно средство за преустановяване на прилагането на посочената клауза, в противоречие с разпоредбата на член 7, параграф 1 от Директивата (т. 60).

³⁷ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел II.3, „Понятието „значителна неправомерност“ в ущърб на потребителя“, стр. 24.

4. Преценка на неправомерността на арбитражна клауза

Решение от 26 октомври 2006 г., *Mostaza Claro* (C-168/05, [EU:C:2006:675](#))

*Неоспорване на неправомерността на клаузата в арбитражното производство —
Възможност за повдигане на такова възражение в исковото производство срещу
арбитражното решение*

На 2 май 2002 г. между Móvil и една потребителка е сключен абонаментен договор за мобилни телефонни услуги. Договорът включва арбитражна клауза, по силата на която всеки спор във връзка с изпълнението на договора се отнася до арбитражния съд към Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Европейско сдружение за арбитражно разрешаване на спорове въз основа на приложимия закон или по справедливост, наричано по-нататък „AEADE“).

Потребителката предявява иск пред запитващата юрисдикция срещу постановено от AEADE арбитражно решение, като поддържа, че поради неправомерността на арбитражната клауза арбитражният договор е нищожен.

Сезираният със спора Audiencia Provincial de Madrid (Областен съд Мадрид, Испания) констатира, че несъмнено арбитражният договор съдържа неправомерна клауза и съответно е нищожен.

Тъй като обаче потребителката не е изтъкнала нищожността в арбитражното производство, посоченият съд решава да спре производството и да отправи преюдициален въпрос до Съда, за да може да тълкува националното право в съответствие с Директива 93/13. По-конкретно, той иска да установи дали когато е сезиран с искане за отмяна на неблагоприятно за потребителя арбитражно решение, което е постановено в арбитражно производство, проведено въз основа на клауза в абонаментен договор за мобилни телефонни услуги, която следва да се квалифицира като неправомерна, националният съд може да се произнесе по това искане, въпреки че потребителят не е изтъкнал неправомерността пред арбитражния съд.

В решението си Съдът приема, че Директива 93/13 изисква националният съд да прецени нищожността на арбитражния договор и да отмени арбитражното решение заради наличието на неправомерна клауза в този договор, въпреки че потребителят е изтъкнал нищожността едва в иска си за отмяна на арбитражното решение. Всъщност целта на член 6 от Директивата, който задължава държавите членки да предвидят, че неправомерните клаузи няма да са обвързващи за потребителите, няма да може да бъде постигната, ако сезираният с иск за отмяна на арбитражно решение съд е лишен от правомощието да преценява нищожността на това решение само защото потребителят не е изтъкнал нищожността на арбитражния договор в арбитражното производство. Тогава подобни пропуски на потребителя няма да може в никакъв случай да се компенсират с действия на трети спрямо договора лица и това в крайна сметка ще накърни въведената от Директивата особена система за защита (т. 30 и 31 и диспозитива).

Решение от 6 октомври 2009 г., Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, [EU:C:2009:615](#))

Неравноправна арбитражна клауза — Недействителност — Арбитражно решение, което се ползва със сила на пресъдено нещо — Принудително изпълнение — Правомощие на националния съд по изпълнението служебно да разгледа недействителността на неравноправната арбитражна клауза

На 24 май 2004 г. Asturcom и една потребителка сключват абонаментен договор за мобилни телефонни услуги. Договорът включва арбитражна клауза, по силата на която всеки спор във връзка с изпълнението на договора се отнася до арбитражния съд към Asociación Europea de Arbitraje de Derecho y Equidad (Европейско сдружение за арбитражно разрешаване на спорове въз основа на приложимия закон или по справедливост, наричано по-нататък „AEADE“). Седалището на тази арбитражна институция, което не е посочено в договора, се намира в гр. Билбао (Испания).

След като потребителката не заплаща сумите по някои фактури и прекратява договора преди изтичането на уговорения минимален срок на абонамента, Asturcom започва арбитражно производство срещу нея пред AEADE.

С постановеното на 14 април 2005 г. арбитражно решение потребителката е осъдена да заплати сума в размер на 669,60 евро. На 29 октомври 2007 г. Asturcom подава пред Juzgado de Primera Instancia nº 4 de Bilbao (Първоинстанционен съд № 4 Билбао, Испания) молба за принудително изпълнение на посоченото арбитражно решение.

В акта за преюдициално запитване посоченият съд констатира, че арбитражната клауза в абонаментния договор е неравноправна. Тъй като обаче се съмнява в съвместимостта на националното законодателство с правото на Съюза, конкретно във връзка с процесуалните норми на вътрешното право, националният съд решава да отправи преюдициално запитване до Съда.

По това дело Съдът постановява, че национална юрисдикция, сезирана с молба за принудително изпълнение на ползващо се със сила на пресъдено нещо арбитражно решение, постановено без явяване на потребителя, е длъжна, когато са налице необходимите за това правни и фактически обстоятелства, да прецени служебно неравноправния характер на арбитражна клауза, съдържаща се в сключен между потребител и продавач или доставчик договор, доколкото съгласно националните процесуалноправни норми тя може да извърши такава преценка в рамките на сходни национални производства. Ако случаят е такъв, юрисдикцията следва да изведе всички произтичащи от тази преценка последици съгласно националното право, за да гарантира, че посочената клауза не е обвързваща за потребителя (т. 1 от диспозитива).

С оглед на тази преценка Съдът уточнява, от една страна, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 е императивна разпоредба, а от друга страна, че предвид естеството и значението на обществения интерес, на който се основава гарантираната от тази директива защита на потребителите, член 6 трябва да се приеме за разпоредба, равностойна на националните норми, които имат ранг на норми от публичен ред във вътрешния правопорядък (т. 51 и 52).

V. Последици от обявяването на клауза за неравноправна

1. Последици за съдържащия неравноправната клауза договор

Решение от 15 март 2012 г., *Pereničová u Perenič* (C-453/10, [EU:C:2012:144](#))

Неправилно посочване на годишния процент на разходите — Отражение на нелоялните търговски практики и на неравноправните клаузи върху действителността на договора в неговата цялост

Двойка кредитополучатели вземат кредит от 150 000 словашки крони (SKK) (4 979 евро) от небанковата институция SOS, която отпуска потребителски кредити въз основа на типови договори. Съгласно договора кредитът е трябвало да се върне на 32 месечни вноски по 6 000 SKK (199 евро) и към тях да се заплати тридесет и трета вноски в размер на сумата на отпуснатия кредит. Така кредитополучателите се оказват длъжни да върнат сума в размер на 342 000 SKK (11 352 евро).

Действителният годишен процент на разходите по кредита — тоест всички разходи за потребителя по този кредит — е определен в договора на 48,63 %.

Двойката кредитополучатели предявяват иск пред Okresný súd Prešov (Районен съд Прешов, Словакия) да се установи, че договорът им за кредит съдържа редица неравноправни клаузи, например тази с неточно определения действителен годишен процент на разходите, и съответно целият договор да бъде обявен за нищожен.

Тази юрисдикция отправя запитване до Съда дали разпоредбите на Директива 93/13 я овластяват да установи нищожността на съдържащ неравноправни клаузи потребителски договор, когато това би било по-изгодното за потребителя решение.

В решението си Съдът най-напред напомня, че целта на Директива 93/13 е да се премахнат неравноправните клаузи от потребителските договори, но същевременно, ако е възможно, да се запази валидността на договора като цяло, а не да бъдат обявени за недействителни всички договори, които съдържат такива клаузи. Що се отнася до критериите, въз основа на които може да се прецени дали договорът действително може да се изпълнява и без неравноправните клаузи, Съдът посочва, че следва да се прилага обективен подход, при който положението на една от страните по договора, в случая потребителят, не би могло да се разглежда като определящия критерий, въз основа на който да се решава по-нататъшната съдба на договора. Следователно посочената директива не допуска при преценката дали съдържащият една или повече неравноправни клаузи договор може да се изпълнява и без тях, да се вземат предвид единствено благоприятните за потребителя последици от обявяването на недействителността на този договор в неговата цялост (т. 36; т. 1 от диспозитива).

Съдът обаче констатира, че Директива 93/13 осъществява само частична и минимална хармонизация на националните законодателства относно неравноправните клаузи, като същевременно оставя на държавите членки възможността да гарантират по-висока от

предвидената в Директивата степен на защита на потребителите. Следователно Директивата не е пречка за държава членка при спазване на правото на Съюза да въведе правна уредба, която допуска сключен между продавач или доставчик и потребител договор, съдържащ една или няколко неравноправни клаузи, да бъде обявен за недействителен в неговата цялост, когато се окаже, че това гарантира по-добра защита на потребителя (т. 1 от диспозитива).

Решение от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito (C-618/10, [EU:C:2012:349](#))

Неравноправна клауза за мораторни лихви — Заповедно производство — Правомощия на националния съд

Това дело произхожда от Испания, където съществува възможност да се иска по съдебен ред издаването на заповед за изпълнение на парични задължения, които са дължими, изискуеми и за суми до 30 000 евро, стига размерът на задължението да е надлежно установен. Ако молбата за издаване на такава заповед отговаря на тези условия, длъжникът трябва да плати, но има и възможност да възрази срещу заповедта в 20-дневен срок и тогава делото се гледа по общия исков ред.

Испанското законодателство обаче не овластява съдиите, които се произнасят по молби за издаване на заповед за изпълнение, служебно да обявяват нищожността на неравноправните клаузи в договори между продавач или доставчик и потребител. В този смисъл, да се прецени дали клаузите на договора са неравноправни, е възможно единствено ако потребителят възрази срещу плащането.

Освен това, когато испанският съд има правомощието да обявява нищожността на включена в потребителски договор неравноправна клауза, националната правна уредба му позволява да допълни договора, като измени съдържанието на клаузата, така че да отстрани неравноправния ѝ характер.

В случая физическо лице сключва договор за кредит в размер на 30 000 евро с испанска банка с цел закупуване на автомобил. Независимо че падежът на заема е през 2014 г., банката кредитор приема, че той е настъпил преди тази дата, тъй като към септември 2008 г. все още не са били платени седем месечни погасителни вноски. Затова банката подава пред Juzgado de Primera Instancia nº 2 de Sabadell (Първоинстанционен съд № 2 Сабадел, Испания) молба за издаване на заповед за изпълнение за сумата на неплатените месечни вноски заедно с уговорените между страните лихви и с разноските. Съдът служебно обявява клаузата относно мораторните лихви за нищожна, по съображение че е неравноправна, тъй като лихвеният процент е 29 %, и определя нов лихвен процент от 19 % въз основа на законния лихвен процент и процента на мораторните лихви. Той задължава кредитната институция да преизчисли размера на лихвите.

При обжалването на това решение испанската юрисдикция отправя запитване в частност дали испанската правна уредба, съгласно която съдилищата могат не само да оставят без приложение, но и да изменят съдържанието на неравноправните клаузи, е съвместима с Директива 93/13.

Съдът напомня, че съгласно Директива 93/13 всяка неравноправна клауза в договор между продавач или доставчик и потребител не обвързва последния и че съдържащите такава клауза договори продължават да действат за страните по останалите условия, когато може да се изпълняват без неравноправната клауза. Затова Съдът констатира, че посочената директива не допуска испанската правна уредба, доколкото последната дава възможност на националния съд да измени съдържанието на неравноправната клауза, когато констатира нищожността ѝ (т. 2 от диспозитива).

Ако бъде признато на националния съд, подобно правомощие би могло да премахне възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя. По този начин това правомощие не би гарантирало на потребителите също толкова ефикасна защита като произтичащата от неприлагането на неравноправните клаузи. Всъщност, ако националният съд може да изменя съдържанието на неравноправните клаузи, продавачите и доставчиците биха останали изкушени да използват тези клаузи, знаейки, че дори и те да бъдат обявени за нищожни, договорот ще може да бъде допълнен от съда, така че да се съхранят интересите им (т. 69).

Затова, когато констатира наличието на неравноправна клауза, националните съдилища са длъжни само да не ги прилагат, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, но не са овластени да изменят съдържанието им. Всъщност договорот, в който е включена такава клауза, трябва по принцип да продължи да действа без друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност така да се запази договорот (т. 65).

2. Заместване на неравноправната клауза

Решение от 30 април 2014 г., Kásler u Káslerné Rábai (C-26/13, [EU:C:2014:282](#))

Договори за потребителски кредит в чуждестранна валута — Клаузи относно обменния курс — Разлика между обменния валутен курс купува към момента на отпускане на кредита и обменния валутен курс продава към момента на погасяването му — Правомощия на националния съд при наличие на клауза, квалифицирана като „неравноправна“ — Заместване на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба от националното право — Допустимост

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе³⁸, Съдът също така постановява, че ако договорот не може да се изпълни след премахването на неравноправната клауза, както е в разглеждания случай, Директива 93/13 допуска

³⁸ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“, стр. 12. Това решение е представено и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“.

националният съд да замести тази клауза с диспозитивна разпоредба от националното право. Всъщност подобен подход позволява да се постигне целта на Директивата, а именно да се възстанови равенството между страните и същевременно по възможност да се запази действителността на договора като цяло (т. 3 от диспозитива).

Ако подобно заместване не беше разрешено и съдът беше длъжен да обяви за недействителен договора, това би могло да накърни възпиращия ефект на санкцията нищожност и целта за защита на потребителите. В конкретния случай подобна отмяна би довела до изискуемост на остатъка от сумата по заема. Това обаче би могло да се окаже свръх финансовите възможности на потребителя и по този начин би поставило в неблагоприятно положение по-скоро потребителя, отколкото кредитодателя, който като логична последица не би бил възпрян да включва подобни клаузи в предлаганите от него договори (т. 83 и 84).

Решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak (C-260/18, [EU:C:2019:819](#))

Ипотечен кредит, индексирани в чуждестранна валута — Клауза за определяне на обменния валутен курс — Последици от обявяването на клауза за неправо — Възможност съдът да се справи с неправоправните клаузи, като използва общи клаузи от гражданското право — Преценка на интереса на потребителя — Запазване на договора без неправоправни клаузи

През 2008 г. двойка кредитополучатели сключват договор за ипотечен кредит с банка Raiffeisen, като сумата по кредита е определена в полски злоти (PLN), но се индексира в швейцарски франкове (CHF). Съответно средствата са преведени в полски злоти, а сумата за връщане и месечните погасителни вноски са изразени в швейцарски франкове, но се удържат в полски злоти от банковата сметка на кредитополучателите. При отпускането на кредита изразената в CHF сума за връщане е определена по курс „купува“ за PLN-CHF, прилаган от Raiffeisen в деня на отпускането на кредита, докато месечните погасителни вноски се изчисляват по курс „продава“ PLN-CHF на банката в момента на падежа им. Тъй като договорът им за кредит е индексирани в CHF, кредитополучателите ползват прилагания за тази валута лихвен процент, който е по-нисък от приложимия за PLN, но пък се излагат на валутния риск от промените в обменния курс между PLN и CHF.

Кредитополучателите се обръщат към Sąd Okręgowy w Warszawie (Окръжен съд Варшава, Полша) с искане да обяви кредитния договор за нищожен, по съображение че клаузите му за използването на валутната разлика между приложимия при отпускането на средствата курс „купува“ и приложимия за погасителните вноски курс „продава“ представляват забранени неправоправни клаузи, които съгласно Директива 93/13 не ги обвързват.

Според кредитополучателите, ако въпросните клаузи бъдат премахнати, щяло да бъде невъзможно да се определи правилен обменен курс, поради което щяло да е невъзможно договорът да продължи да се изпълнява. Те също така твърдят, че дори ако се установи, че договорът за кредит може да се изпълнява без тези клаузи като договор за кредит в полски злоти без индексирани в швейцарски франкове, за кредита трябва да продължат да се прилагат свързаните с швейцарския франк по-благоприятни лихви.

Като се позовава на решение Kásler³⁹, запитващата юрисдикция отправя запитване до Съда дали след премахването им неравноправните клаузи могат да бъдат заместени с национални разпоредби с общ характер, съгласно които предвидените последици от сделката се допълват с последиците, произтичащи от принципа на справедливост или обичаите.

Националната юрисдикция иска също така да установи дали Директива 93/13 ѝ позволява да обяви договора за нищожен, когато по-нататъшното му действие без неравноправните клаузи би довело до промяна на основния му предмет, доколкото договорът няма вече да се индексира в швейцарски франкове, но лихвите ще продължат да се изчисляват по лихвения процент за тази валута.

С решението си Съдът най-напред констатира, че възможността за заместване, предвидена в решение Kásler, е ограничена до разпоредбите от вътрешното право, които са диспозитивни или приложими при съгласие на страните, и по-специално се основава на виждането, че такива разпоредби не би трябвало да съдържат неравноправни клаузи (т. 59).

Тези разпоредби всъщност би трябвало да отразяват равновесието, което националният законодател е искал да установи между всички права и задължения на страните по някои договори в случаите, когато страните не са се отклонили от стандартното правило, предвидено от националния законодател за съответните договори, или изрично са избрали приложимостта на правило, въведено от националния законодател за тази цел. Въпросните полски правни разпоредби с общ характер обаче не изглеждат да са били предмет на специфична преценка от законодателя с оглед установяване на това равновесие, поради което тези разпоредби не се ползват от презумпция за липса на неравноправност (т. 60 и 61).

Затова Съдът приема, че тези разпоредби не могат да запълват празнотите в договора, образувани поради премахването на съдържащите се в него неравноправни клаузи (т. 62).

В този контекст Съдът подчертава, че възможността за заместване служи да се осигури привеждането в действие на защитата на потребителя, като се предпазят неговите реални и настоящи интереси от евентуално неблагоприятните последици, които могат да настъпят от обезсилването на съответния договор в неговата цялост, и затова тези последици трябва да се преценяват спрямо съществуващите или предвидимите обстоятелства към момента на спора за премахването на съответните неравноправни клаузи, а не към момента на сключването на договора (т. 2 от диспозитива).

По-нататък Съдът припомня, че съгласно Директива 93/13 след премахването на неравноправните клаузи договорът продължава да обвързва страните в останалата си част, стига да може да се изпълнява без неравноправните клаузи и във вътрешното право има правна възможност за такова запазване на договора. В това отношение Съдът

³⁹ Решение на Съда от 30 април 2014 г., [Kásler и Káslerné Rábai](#) (C-26/13, EU:C:2014:282), представено в раздел I.3. 3.2, „Исключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“.

отбелязва, че според националната юрисдикция, ако просто се премахнат клаузите за курсовата разлика, това като че ли би променило основния предмет на договора заради комбинирания ефект от отказа от индексирание в швейцарски франкове и по-нататъшното прилагане на лихвен процент, съобразен с лихвения процент за швейцарския франк. Като се има предвид обаче, че подобно изменение на договора изглежда правно невъзможно в полското право, Директивата допуска полския съд да обезсили спорния договор (т. 39, 42 и 43).

По този въпрос Съдът подчертава, че обявяването на недействителността на спорните клаузи би довело не само до премахване на механизма за индексирание и на курсовата разлика, но непряко ще доведе и до отпадане на валутния риск, който е пряко свързан с индексирането на кредита с определена валута. Съдът обаче припомня, че клаузите относно валутния риск определят основния предмет на индексирания в чуждестранна валута договори за кредит, поради което обективната възможност за запазване на разглеждания договор за кредит при всички обстоятелства се оказва несигурна (т. 44).

Накрая Съдът припомня, че ако потребителят предпочита да не се позовава на установената с Директивата система за защита от неравноправни клаузи, тя не се прилага. В това отношение Съдът пояснява, че потребителят трябва да има и правото да се откаже от предоставяната чрез тази система защита от неблагоприятните последици, предизвикани от обезсилването на договора в неговата цялост, когато не иска да ползва тази защита (т. 55).

Решение от 7 ноември 2019 г., Каныеба и др. (съединени дела C-349/18—C-351/18, [EU:C:2019:936](#))⁴⁰

Общи условия за превоз на железопътно предприятие — Задължителни законови или подзаконови разпоредби — Наказателна клауза — Правомощия на националния съд

Решението е постановено във връзка с три дела, водени между Société nationale des chemins de fer belges (Национално дружество на белгийските железници, наричано по-нататък „SNCB“) и трима пътници по повод на добавките към цената на билета, които тези лица трябва да заплатят заради това, че са пътували във влака без документ за превоз. Всъщност, тъй като тези пътници отказват да уредят отношенията си с дружеството, като или заплатят незабавно цената на билета със съответното увеличение, или впоследствие заплатят определена фиксирана сума, SNCB предявява иски за осъждането им да му заплатят дължимите суми във връзка с тези нарушения на условията за превоз. В този контекст SNCB твърди, че правоотношенията между него и пътниците не са договорни, а административни, тъй като те не са закупили документ за превоз. Запитващата юрисдикция, до която са отнесени тези спорове, отправя запитване до Съда за обхвата на защитата, която Директива 93/13 предоставя на такива пътници, които използват услугите на транспортното дружество, без да имат документ за превоз.

⁴⁰ Това решение е представено и в раздел V.3, „Други последици“.

Съдът най-напред припомня, че съгласно член 1, параграф 2 от Директива 93/13 договорните условия, които отразяват в частност задължителни законови или подзаконови разпоредби, не са предмет на разпоредбите на тази директива и че националната юрисдикция следва да провери дали обсъжданата клауза попада в обхвата на това изключение от приложното поле на Директивата. При все това, като се основава на допускането, че клаузата попада в приложното поле на Директивата, Съдът анализира въпроса с какви правомощия разполага националният съд съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13, когато констатира неправомерност на договорна клауза по смисъла на Директивата (т. 61).

Съдът постановява, че тази разпоредба не допуска и въз основа на принципи на националното договорно право националният съд да замести такава клауза с диспозитивна разпоредба от националното право, освен ако съответният договор няма да може да се изпълнява без неправомерната клауза, а обявяването му за недействителен в неговата цялост излага потребителя на особено неблагоприятни последици (т. 2 от диспозитива).

Решение от 3 март 2020 г. (голям състав), *Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138)*

Договор за ипотечен кредит — Променлив лихвен процент — Референтен индекс, основан на ипотечните кредити на спестовните каси — Индекс, произтичащ от подзаконова или административна разпоредба — Едностранно въвеждане на такава клауза от продавача или доставчика — Проверка на изискването за прозрачност от националния съд — Последици от констатирането на неправомерния характер на клаузата

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе⁴¹, Съдът припомня, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 допуска възможността националният съд, прилагайки принципи от договорното право, да премахне неправомерна клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, като я замести с диспозитивна разпоредба от националното право, в случай че обявяването на такава клауза за недействителна би задължило съда да обяви недействителността на целия договор, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици (т. 61).

Всъщност такова обявяване на договора за недействителен поначало би могло да доведе до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по кредита в размери, които има опасност да надхвърлят финансовите възможности на потребителя, и поради това с него би се стигнало до наказване на потребителя, а не на кредитодателя, който съответно няма да бъде възпрян да включва такива клаузи в предлаганите от него договори. В случая след сключването на спорния договор за кредит испанският законодател въвежда „заместващ“ индекс, който се явява диспозитивен, освен ако проверката на запитващата юрисдикция

⁴¹ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.1, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби“, стр. 9.

не покаже друго. При това положение Съдът приема, че при недействителност на неравноправна договорна клауза, с която се определя референтен индекс за изчисляване на променливите лихви по кредит, член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 допускат възможността националният съд да замени този индекс с посочения заместващ индекс, приложим при липса на уговорка за противното между страните по договора, ако при премахване на посочената неравноправна клауза съответният договор за ипотечен кредит не може да продължи да се изпълнява, а обявяването на целия договор за недействителен може да изложи потребителя на особено неблагоприятни последици (т. 63—67; т. 4 от диспозитива).

Решение от 12 януари 2023 г., D.V. (Адвокатско възнаграждение — Принцип на почасовата ставка) (C-395/21, [EU:C:2023:14](#))

Договор за предоставяне на правни услуги, сключен между адвокат и потребител — Клауза, предвиждаща заплащането на адвокатско възнаграждение съгласно принципа на почасовата ставка — Член 6, параграф 1 — Правомощия на националният съд при наличие на клауза, квалифицирана като „неравноправна“

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе⁴², Съдът се произнася по въпроса за последиците от констатацията за неравноправност на клауза от договор за предоставяне на правни услуги, сключен между адвокат и потребител, която определя цената на предоставяните услуги въз основа на почасова ставка. В това отношение Съдът отбелязва, че националният съд е длъжен да остави без приложение тази клауза, освен ако потребителят се противопостави на това (т. 55).

Съдът уточнява, че когато въз основа на релевантните разпоредби на вътрешното право договор за предоставяне на правни услуги не би могъл да се изпълнява след премахването на клаузата относно цената и когато тези услуги са били предоставени, Директива 93/13 допуска този договор да бъде обявен за недействителен, както и националният съд да възстанови положението, в което би се намирал потребителят при липсата на такава клауза, дори ако последиците от това са продавачът или доставчикът да не получи никакво възнаграждение за предоставените от него услуги (т. 59).

Що се отнася до последиците, които обявяването за недействителни на разглежданите в главното производство договори би могло да породи за потребителя, Съдът припомня съдебната си практика, съгласно която, що се отнася до договор за кредит, обявяването на недействителността на договора в неговата цялост поначало води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по кредита в размери, които има опасност да надхвърлят финансовите възможности на потребителя и да го изложат на особено неблагоприятни последици. Особено неблагоприятните последици от обявяването на даден договор за недействителен обаче не може да се сведе само до последиците от чисто финансов характер (т. 61).

⁴² За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел I.3. 3.2, „Изключения от приложното поле на Директива 93/13 — Договорни клаузи, които определят основния предмет на договора или се отнасят до цената или възнаграждението и доставяните стоки или предоставяните услуги“, стр. 16. Това решение е представено и в раздел II.1, „Понятие за неравноправна клауза“, както и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“.

Всъщност не е изключено обявяването за недействителен на договор за доставка на правни услуги, които вече са били предоставени, да може да постави потребителя в положение на правна несигурност по-специално когато националното право позволява на доставчика да претендира възнаграждение за посочените услуги на основание, различно от това в отменения договор. Освен това обявяването на недействителност на договора би могло евентуално да се отрази върху валидността и ефективността на извършените по силата на този договор действия (т. 62).

При тези условия Съдът констатира, че ако обявяването на договора за недействителен в неговата цялост би изложило потребителя на особено неблагоприятни последици, което запитващата юрисдикция следва да провери, Директива 93/13 допуска националният съд да отстрани причините за недействителността на съответната клауза, като я замени с разпоредба от националното право, която е диспозитивна или е приложима при съгласие на страните по посочения договор. За сметка на това посочената директива не допуска националният съд да замени отменената неравноправна клауза със съдебна оценка на размера на възнаграждението, дължимо за посочените услуги (т. 4 от диспозитива).

3. Други последици

Решение от 21 януари 2015 г., Unicaja Banco и Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, [EU:C:2015:21](#))

Договори за ипотечен кредит — Клаузи за мораторни лихви — Неравноправни клаузи — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Намаляване на размера на лихвите — Правомощия на националния съд

Главните производства са образувани по молби на Unicaja Banco и Caixabank за принудително изпълнение върху ипотекирани в тяхна полза недвижими имоти. Освен това всички разглеждани в главните производства договори съдържат клауза, съгласно която кредиторът може да определя по-ранна от първоначално договорената дата, на която вземането му да стане изискуемо, както и да иска плащане на цялата оставаща сума, заедно с договорените лихви, лихвите за забава, комисионата, разноските и разходите. Unicaja Banco и Caixabank подават молби пред запитващата юрисдикция за принудително изпълнение за дължимите суми след прилагането на мораторните лихви, предвидени в разглежданите договори за ипотечен кредит.

В хода на производствата пред тази юрисдикция възниква въпросът дали клаузите за лихвите за забава и за по-ранната им изискуемост при забава на плащанията не са „неравноправни“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13. В това отношение запитващата юрисдикция изпитва съмнения във връзка с последиците, които трябва да изведе от констатацията за неравноправност на посочените клаузи предвид националната разпоредба, по силата на която националният съд, пред който е образувано производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, е длъжен да преизчисли сумите, дължими на основание клауза от договор за ипотечен кредит,

предвиждаща мораторни лихви в размер, надвишаващ тройния размер на законната лихва, като приложи ненадвишаващ този праг размер на мораторните лихви.

В това отношение Съдът най-напред констатира, че според запитващата юрисдикция съдържащите се в договорите за ипотечен кредит клаузи за мораторни лихви, за изпълнението на които е сезирана, са „неравноправни“ по смисъла на член 3 от Директива 93/13 (т. 27). В този контекст Съдът припомня, че що се отнася до последиците от преценката на неравноправния характер на клауза в договор, сключен между потребите и продавач или доставчик, от буквалното съдържание на член 6, параграф 1 от Директива 93/13 следва, че националните съдилища са длъжни само да не прилагат неравноправните договорни клаузи, така че те да не са обвързващи за потребителя, но не са овластени да изменят съдържанието им. Всъщност договорът трябва по принцип да продължи да действа без друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува правна възможност така да се запази договорът (т. 28).

От актовете за преюдициално запитване следва, че въпросната национална разпоредба предвижда смекчаване на мораторните лихви за заемите или кредитите за придобиване на основно жилище, гарантирани с учредени върху същото ипотeka (т. 35). Всички ипотечни кредити попадат в обхвата на тази разпоредба, който съответно се различава от обхвата на Директива 93/13, която се отнася само до неравноправните клаузи, включени в договорите на продавачи или доставчици с потребители. Следователно предвиденото от законодателя задължение за съблюдаване на праг за мораторни лихви, равняващ се на тройния размер на законната лихва, по никакъв начин не предопределя преценката на съда за неравноправността на клауза за определяне на мораторни лихви (т. 36).

Във връзка с това Съдът припомня, че съгласно член 4, параграф 1 от Директива 93/13 при преценката за неравноправност на дадена договорна клауза трябва да се отчита характерът на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и да се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване. От това следва, че в този контекст трябва да се преценят и последиците, които посочената клауза може да има в рамките на приложимото към договора право, което налага анализ на националната правна система (т. 37). В това отношение Съдът припомня, че национална юрисдикция, която е сезирана със спор единствено между частноправни субекти, е длъжна при прилагането на вътрешноправните разпоредби да взема предвид нормите от националното право в тяхната цялост и във възможно най-голяма степен да ги тълкува предвид текста и целта на приложимата директива, за да стигне до разрешение, съответстващо на преследваната от нея цел (т. 38).

Затова Съдът приема, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 допуска национална правна уредба като разглежданата в случая, стига прилагането ѝ да не предопределя преценката на националния съд относно неравноправността на такава клауза и да не представлява пречка съдът да не приложи същата, ако установи, че тя е „неравноправна“. Всъщност при разглеждане на договорна клауза за мораторни лихви, чийто размер е под предвидения в националното право, наличието на законоустановена максимална стойност не представлява пречка националният съд да прецени дали евентуално тази клауза е неравноправна (т. 40 и диспозитива).

Обратно, когато клауза от договор за ипотечен кредит предвижда размер на мораторните лихви над предвидения в националното право и затова националното право изисква този размер да бъде намален, това обстоятелство не трябва да представлява пречка националният съд да може да се произнесе освен по мярката за смекчаване, и по всички последици от евентуална неправомерност на тази клауза с оглед на Директива 93/13 и ако се налага, да я обяви за нищожна (т. 41 и 42).

Решение от 7 август 2018 г., Banco Santander (C-96/16 и 94/17, [EU:C:2018:643](#))

Прехвърляне на вземане — Договор за потребителски кредит — Критерии за преценка на неправомерния характер на клауза от този договор, с която се определя размерът на мораторни лихви — Последици от неправомерния характер

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе⁴³, Съдът посочва, че Директива 93/13 допуска национална съдебна практика като тази на Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания), съгласно която последицата от неправомерния характер на клауза от договор за потребителски кредит, която не е договорена индивидуално и с която се определя размерът на мораторните лихви, се състои в пълното премахване на тези лихви, като продължават да текат предвидените в този договор редовни лихви (т. 3 от диспозитива).

По-конкретно, Съдът отбелязва, че от посочената директива не следва, че неприлагането или отмяната на клауза от договор за кредит, с която се определя размерът на мораторните лихви, следва да води вследствие на неправомерния ѝ характер до същото спрямо клаузата от този договор, с която се определят редовните лихви, още повече че тези различни клаузи трябва ясно да бъдат разграничени. По последния въпрос Съдът приема, че целта на мораторните лихви е да се санкционира неизпълнението от страна на длъжника на задължението му да изплаща вноски по кредита в уговорените срокове, да се възпира длъжникът от забавяне при изпълнението на задълженията си и евентуално да се обезщети кредиторът за вредата, претърпяна вследствие на забавено плащане. За разлика от това редовните лихви представляват възнаграждение за предоставена от кредитора парична сума до възстановяването ѝ. Тези съображения се прилагат независимо от начина, по който са формулирани договорната клауза, с която се определя размерът на мораторните лихви, и тази, с която се определя размерът на редовните лихви. По-конкретно тези съображения са валидни не само когато размерът на мораторните лихви е определен независимо от този на редовните, в отделна клауза, но и когато размерът на мораторните лихви е определен под формата на увеличаване на размера на редовните лихви с известен брой процентни пунктове. В последния случай, тъй като неправомерната клауза се състои в това увеличение, Директива 93/13 изисква единствено да се отмени посоченото увеличение (т. 76 и 77).

⁴³ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел II.1, „Понятие за неправомерна клауза“, стр. 20.

Решение от 26 март 2019 г. (голям състав), Abanca Corporación Bancaria (C-70/17 и C-179/17, [EU:C:2019:250](#))

Клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит — Обявяване на частична неравноправност на клаузата — Правомощия на националния съд при наличие на клауза, квалифицирана като „неравноправна“ — Заместване на неравноправната клауза с норма от националното право

Споровете в главните производства се отнасят до сключени в Испания договори за ипотечен кредит, в които се съдържа клауза, позволяваща да се изиска обявяване на предсрочната изискуемост на задължението по договора, по-специално при неплащане на една месечна вноска.

Запитващите юрисдикции отправят до Съда по същество въпроса дали членове 6 и 7 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че обявената за неравноправна клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит може въпреки това да бъде запазена частично чрез отстраняване на елементите, които придават неравноправния ѝ характер. Те искат също така да установят дали в противен случай тези разпоредби могат да се тълкуват в смисъл, че започналото въз основа на тази клауза принудително изпълнение върху ипотекирания имот може все пак да продължи при субсидиарно прилагане на правило на националното право, ако невъзможността да се използва това производство би могла да противоречи на интересите на потребителите.

В това отношение Съдът постановява, че членове 6 и 7 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, най-напред, че не допускат обявена за неравноправна клауза за предсрочна изискуемост в договор за ипотечен кредит да бъде запазена частично чрез отстраняване на елементите, които придават неравноправния ѝ характер, когато такова отстраняване ще доведе до изменение на съдържанието на посочената клауза, като се засегне същността ѝ. По-нататък, Съдът постановява, че тези разпоредби допускат националният съд да преодолее недействителността на такава неравноправна клауза, като я замени с новата редакция на законовата разпоредба, от която е заимствана тази клауза и която е приложима при съгласие на страните по договора, при условие че съответният договор за ипотечен кредит не може да бъде изпълняван при премахване на посочената неравноправна клауза и ако се установи, че развалянето на договора в неговата цялост ще изложи потребителя на особено неблагоприятни последици (диспозитив).

Разбира се, когато националният съд констатира нищожността на неравноправна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска национална правна уредба, която дава възможност на националния съд да допълни договора, като измени съдържанието на тази клауза. Ако на националния съд се позволи да изменя съдържанието на неравноправните клаузи, съдържащи се в такъв договор, такова правомощие съответно може да навреди на постигането на дългосрочната цел, предвидена в член 7 от Директива 93/13. Всъщност това правомощие би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя, доколкото продавачите и доставчиците биха били изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и въпросните

клаузи да бъдат обявени за нищожни, договорът ще може да бъде допълнен в нужната степен от националния съд, така че да се съхранят интересите им (т. 53 и 54).

Когато обаче договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да се изпълни след премахването на неравноправна клауза, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 допуска националният съд съгласно принципите на правото на договорите да отмени неравноправна клауза, като я замени с диспозитивна разпоредба от националното право в случаите, когато обявяването на неравноправната клауза за нищожна би задължило съда да обяви недействителността на договора в неговата цялост, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици, които да му се отразят като наказание (т. 56).

Такова заместване е напълно оправдано с оглед на целта на Директива 93/13. Всъщност то съответства на целта на член 6, параграф 1 от Директивата, доколкото тази разпоредба цели замяната на формалното равновесие, което договорът установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях, а не да обяви недействителността на всички договори, съдържащи неравноправни клаузи (т. 57).

Ако не съществува възможност за заместване на неравноправна клауза с диспозитивна разпоредба и националният съд е длъжен да обяви недействителността на договора в неговата цялост, потребителят би могъл да бъде изложен на особено неблагоприятни последици, като по този начин възпиращото въздействие на унищожаването на договора би било застрашено. Всъщност, що се отнася до договора за заем, неговата недействителност поначало води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по заема в размери, които вероятно биха превишили финансовите възможности на потребителя и по този начин биха поставили в неблагоприятно положение по-скоро потребителя, отколкото кредитодателя, който като логична последица не би бил възпрян да включва подобни клаузи в предлаганите от него договори (т. 58).

По аналогични съображения Съдът постановява, че в случаите, в които договор за ипотечен кредит, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да се изпълни след премахването на неравноправна клауза, чието съдържание е заимствано от законодателна разпоредба, приложима при съгласие на страните по договора, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 допуска също с цел да избегне недействителността на този договор националният съд да замени тази клауза с новата редакция на референтната законова разпоредба, въведена след сключването на договора, доколкото развалянето на договора би могло да изложи потребителя на особено неблагоприятни последици (т. 59).

Запитващите юрисдикции следва да проверят съгласно нормите на националното право и като приложат обективен подход, дали премахването на тези клаузи би довело до това договорите за ипотечен кредит да не могат повече да се изпълняват.

В такъв случай запитващите юрисдикции следва да преценят дали развалянето на разглежданите в главното производство договори за ипотечен кредит ще изложи съответните потребители на особено неблагоприятни последици. В това отношение Съдът отбелязва, че от актовете за преюдициално запитване е видно, че такова разваляне би могло да окаже по-специално влияние върху националните процесуални правила, по

които банките могат да си възстановят по съдебен ред неизплатената от потребителите сума от кредита (т. 61).

Решение от 7 ноември 2019 г., Катуеба и др. (съединени дела C-349/18—C-351/18, [EU:C:2019:936](#))

Общи условия за превоз на железопътно предприятие — Наказателна клауза — Правомощия на националния съд

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе⁴⁴, Съдът се произнася относно наказателна клауза в договор между продавач или доставчик и потребител и постановява, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска националният съд, констатирайки неправомерност на такава наказателна клауза, да намали размера на неустойката, предвидена в тази клауза в тежест на потребителя (т. 2 от диспозитива).

Решение от 9 юли 2020 г., Ibercaja Banco (C-452/18, [EU:C:2020:536](#))

Договор за ипотечен кредит — Клауза за ограничаване на променливостта на лихвения процент (клауза за „долен праг“) — Договор за новация — Отказ от съдебно оспорване на договорните клаузи — Липса на обвързващо действие

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе⁴⁵, Съдът приема, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 допуска за клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, чийто неправомерен характер може да бъде установен по съдебен ред, да може да се сключи договор за новация между този продавач или доставчик и този потребител, с който потребителят се отказва от последиците, до които би довело обявяването на неправомерния характер на тази клауза, при условие че този отказ е направен при свободно и информирано съгласие на потребителя, което националният съд трябва да провери (т. 1 от диспозитива).

Съдът пояснява, че отказът на потребителя да се позове на нищожността на неправомерна клауза може да се вземе предвид само ако при този отказ потребителят е знаел, че тази клауза не е обвързваща и какви са произтичащите от това последици. Само при тази хипотеза може да се счита, че приемането на новацията на такава клауза е направено при свободно и информирано съгласие при спазване на предвидените в член 3 от Директива 93/13 изисквания, което националният съд трябва да провери (т. 29).

⁴⁴ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел V.2, „Заместване на неправомерната клауза“, стр. 56.

⁴⁵ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел II.1, „Понятие за неправомерна клауза“, стр. 21. Това решение е представено и в раздел II.2, „Понятие за клауза, която „не е индивидуално договорена“, както и в раздел III.2, „Изисквания за добросъвестност, равновесие и прозрачност“.

4. Ограничаване във времето на действието на констатацията за недействителност

Решение от 21 декември 2016 г. (голям състав), *Gutiérrez Naranjo* (C-154/15, C-307/15 и C-308/15, [EU:C:2016:980](#))

Ипотечни кредити — Неравноправни клаузи — Обявяване на недействителност — Ограничаване от националния съд на действието във времето на обявяването на неравноправна клауза за недействителна

Делата в главните производства се отнасят до клаузи в договори за ипотечен кредит, предвиждащи минимален процент на променливата лихва. Тези клаузи за долен праг са обявени за неравноправни с предходно решение на испанския върховен съд въз основа на практиката на Съда по тълкуването на Директива 93/13, но въпросният върховен съд общо ограничава реституционните последици от обявената недействителност на тези клаузи, така че те настъпват само по отношение на сумите, които са недължимо платени след обявяването на това принципно решение. При тези условия запитващите юрисдикции, сезирани от потребители, засегнати от прилагането на въпросните клаузи за долен праг, искат да установят дали е съвместимо с Директива 93/13 така да се ограничават във времето последиците от обявяването на клаузите за недействителни.

В решението си Съдът подчертава, че констатацията за неравноправност на дадена клауза по смисъла на Директива 93/13 трябва да води до връщане на положението, в което потребителят би се намирал при липсата на тази клауза. Затова в случая констатацията за неравноправност на клаузите за долен праг би трябвало да е основание за връщане на ползите, неправомерно получени в ущърб на потребителите (т. 66 и 67).

В това отношение Съдът уточнява, че наистина националните съдилища могат да постановят, че в интерес на правната сигурност решенията им не бива да засягат споровете, окончателно решени с предходни съдебни решения, но все пак само и единствено Съдът е компетентен да определя ограниченията във времето на тълкуването, което дава на съответната норма от правото на Съюза. Освен това, доколкото ограничаването във времето на последиците от недействителността на клаузите за долен праг така, както е постановил испанският върховен съд, лишава потребителите от правото да им бъдат върнати всички недължимо платени от тях суми, предоставената на потребителите защита се оказва непълна и недостатъчна. При тези условия въпросното ограничение не представлява подходящо и ефективно средство за преустановяване на употребата на този вид клаузи, в противоречие с предвиденото в Директивата. В този смисъл правото на Съюза не допуска това ограничаване във времето на реституционните последици от обявяването на неравноправната клауза за недействителна (т. 70, 72, 73 и 75 и диспозитива).

Решение от 17 май 2022 г. (голям състав), Unicaja Banco (C-869/19, [EU:C:2022:397](#))

Ипотечен договор — Неравноправност на „клаузата за долен праг“, предвидена в този договор — Национални правила за съдебното производство по обжалване — Ограничаване на действието във времето на обявяването на неравноправна клауза за недействителна — Възстановяване — Контролно правомощие на националния въззивен съд

Главното производство се води по спор между L и Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria SAU, чийто правопреемник е Unicaja Banco SA, по повод на това, че националният въззивен съд не е разгледал служебно основание, изведено от нарушение на правото на Съюза. Банковата институция отпуска ипотечен кредит на L. Договорът обаче предвижда „клауза за долен праг“, по силата на която променливият лихвен процент не може да бъде под 3 %. L предявява иск срещу банковата институция, като иска клаузата да бъде обявена за недействителна, а получените без основание суми да му бъдат върнати, по съображение че клаузата трябва да се приеме за неравноправна поради непрозрачност. Първоинстанционният съд уважава иска, но въз основа на националната съдебна практика ограничава във времето реституционните последици от това. Сезиран от банковата институция, въззивният съд не разпорежда цялостно връщане на сумите, получени въз основа на „клаузата за долен праг“, тъй като L не е обжалвал първоинстанционното решение. Според испанското право, ако определена част от диспозитива на съдебното решение не е обжалвана от нито една от страните, въззивният съд не може да я отмени или измени. Това правило има някои сходства със силата на пресъдено нещо. Затова испанският върховен съд отправя запитване до Съда за съвместимостта на националното право с правото на Съюза, по-конкретно що се отнася до обстоятелството, че националният съд, сезиран с въззивна жалба срещу решение, което ограничава във времето възстановяването на сумите, недължимо платени от потребителя въз основа на обявена за неравноправна клауза, не може служебно да разгледа основание, изведено от нарушението на Директива 93/13, нито да постанови пълното връщане на посочените суми.

В решението си Съдът разглежда съотношението между някои национални процесуални принципи, уреждащи производството по обжалване, каквито са принципите на диспозитивното начало, на съответствието и за забрана на *reformatio in peius*, и правомощието на националния съд да проверява служебно неравноправния характер на дадена клауза.

В това отношение той приема, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска прилагането на такива национални процесуални принципи, по силата на които национална юрисдикция, сезирана с въззивна жалба срещу съдебно решение, ограничаващо във времето възстановяването на недължимо платените от потребителя суми въз основа на клауза, обявена за неравноправна, не може служебно да разглежда основание, изведено от нарушението на разпоредба от тази директива, и да постанови пълното възстановяване на посочените суми, когато липсата на оспорване на това ограничаване във времето от съответния потребител не може да се дължи на пълна пасивност на същия. В конкретния случай Съдът уточнява, че липсата на обжалване от страна на съответния потребител в определен срок може да се е дължала на факта, че срокът за обжалване вече е бил изтекъл към момента на обявяването на решение

Gutiérrez Naranjo и др.⁴⁶, с което Съдът е приел за несъвместима с посочената директива националната съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването на неравноправността на договорна клауза. Следователно в главното производство съответният потребител не е проявил пълна пасивност, като не е подал въззивна жалба. При тези обстоятелства прилагането на националните процесуални принципи, лишавайки го от средствата, които му позволяват да се позове на правата си по Директивата относно неравноправните клаузи, е в противоречие с принципа на ефективност, доколкото може да направи невъзможна или прекомерно трудна защитата на тези права (т. 38 и 39 и диспозитива).

⁴⁶ Решение от 21 декември 2016 г., [Gutiérrez Naranjo и др.](#) (C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980), представено в раздел V.4, „Ограничаване във времето на действието на констатацията за недействителност“.

VI. Способи да се изиска преустановяване на използването на неравноправни клаузи

1. Колективни иски и иски в защита на колективния интерес

Решение от 26 април 2012 г., *Invitel* (C-472/10, [EU:C:2012:242](#))

Едностранно изменение на условията по договора от продавача или доставчика — Колективен иск за преустановяване на нарушението, предявен от определена в националното законодателство организация от името на потребителите — Установяване на неравноправния характер на клаузата — Правни последици

В това решение, чийто фактически и правен контекст е описан по-горе⁴⁷, Съдът най-напред припомня, че Директива 93/13 задължава държавите членки да осигурят възможност на лицата или организациите, които имат правен интерес от защитата на потребителите, да сезират съда, за да се установи дали клаузи, изготвени с цел общо използване, са неравноправни, и ако е така, прилагането им да бъде забранено. В това отношение обаче Съдът пояснява, че Директивата няма за цел да хармонизира санкциите, приложими в случай на признаване на неравноправния характер на определена клауза в рамките на производствата по иски на такива лица или организации (т. 35 и 36).

По-нататък Съдът посочва, че ефективното осъществяване на възпиращата цел на исовете в защита на колективния интерес изисква клаузите, обявени за неравноправни в рамките на производство по такъв иск срещу съответния продавач или доставчик, да не обвързват нито потребителите, които са страни в производството, нито потребителите, които не са страни по него, но са сключили с този продавач или доставчик договор, за който се прилагат същите общи условия. В този контекст Съдът подчертава, че исовете в защита на колективния интерес, с които се цели отстраняване на неравноправните клаузи, могат да се предявяват включително преди съответните клаузи да бъдат използвани в конкретни договори (т. 38).

При тези обстоятелства Съдът констатира, че спорното законодателство, съгласно което съдебното решение по иск в защита на колективния интерес, с което неравноправната клауза се обявява за недействителна, има действие спрямо всички потребители, които са сключили с продавач или доставчик договор, в който фигурира тази клауза, следва именно логиката на Директива 93/13, че държавите членки са длъжни да следят в интерес на потребителите да съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи. Ето защо това законодателство е прието за съвместимо с Директивата.

По-нататък Съдът пояснява, че националните юрисдикции са задължени и в бъдеще да съобразяват служебно всички последици от констатацията на недействителност на клаузата в производство по иск за преустановяване на нарушение, така че

⁴⁷ За фактическия и правния контекст на спора вж. раздел III.1, „Критерии за преценка“, стр. 28.

неравноправната клауза да не обвързва потребителите, сключили съдържащ тази клауза договор, за който се прилагат същите общи условия (т. 43; т. 2 от диспозитива).

Решение от 27 февруари 2014 г., Pohotovosť (C-470/12, [EU:C:2014:101](#))

Принудително изпълнение на арбитражно решение — Искане за встъпване в изпълнително производство — Сдружение за защита на потребителите — Национално законодателство, което не допуска такова встъпване — Процесуална автономия на държавите членки

Дружеството Pohotovosť отпуска потребителски кредит на един кредитополучател. Последният е осъден с арбитражно решение да върне сумите във връзка с изпълнението на договора. По молба за принудително изпълнение, подадена от Pohotovosť въз основа на арбитражното решение, компетентният съдебен изпълнител се обръща към Okresný súd Svidník (Районен съд Свидник, Словакия) (наричан по-нататък „националният съд“) с искане да допусне принудително изпълнение на арбитражното решение.

Именно в това изпълнително производство подава молба за встъпване едно сдружение за защита на потребителите. Всъщност сдружението твърди, че съдебният изпълнител не е безпристрастен, тъй като в миналото е имал трудово правоотношение с Pohotovosť. Националният съд отхвърля с определение молбата за встъпване, след което е сезиран с жалба против определението. В конкретния случай сдружението по същество твърди, че съдът не е осигурил достатъчна защита на кредитополучателя срещу неравноправната арбитражна клауза.

Въз основа на словашката правна уредба сдруженията за защита на потребителите могат да встъпват по делата, които се отнасят до материалните права на потребителите. Съгласно практиката на Najvyšší súd Slovenskej republiky (Върховен съд на Словашката република) обаче не се допуска встъпване на такива сдружения по насочени срещу потребители изпълнителни дела, независимо дали става дума за изпълнение на решение на национален съд или на влязло в сила арбитражно решение.

В този контекст националният съд решава да се обърне към Съда. В решението си Съдът постановява, че Директива 93/13 и членове 38 и 47 от Хартата, които се отнасят съответно до защитата на потребителите и правото на ефективни правни средства за защита, допускат национална правна уредба, която изключва възможността сдружение за защита на потребителите да встъпи в подкрепа на определен потребител в насочено срещу последния производство по изпълнение на окончателно арбитражно решение (диспозитив).

Съдът пояснява, че когато разполага с необходимата за това правна и фактическа информация, националният съд, който разглежда дело за изпълнение на окончателно арбитражно решение, е длъжен служебно да провери неравноправния характер на договорните клаузи, стоящи в основата на установеното с арбитражното решение вземане (т. 42).

Освен това, що се отнася до ролята на сдруженията за защита на потребителите, Съдът отбелязва, че член 7, параграфи 1 и 2 от Директива 93/13 предвижда възможността тези сдружения да сезират съда, за да се установи дали клаузи, изготвени с цел общо ползване, са неравноправни, и да се изиска да бъдат забранени. В този смисъл той пояснява, че предявяването на съответните искове за преустановяване на нарушения е възможно включително когато клаузите, които се иска да бъдат забранени, не са били използвани в конкретни договори. За сметка на това при липсата на правна уредба на Съюза относно възможността за встъпване на сдружения за защита на потребителите в индивидуални спорове, засягащи потребители, този въпрос се урежда от всяка държава членка въз основа на принципа на процесуалната автономия и при спазване на принципите на равностойност и ефективност (т. 43, 44 и 46).

Що се отнася до принципа на равностойност, Съдът заключава, че в случая той не е нарушен. Всъщност правилото, което изключва възможността за встъпване на каквото и да било трето лице в каквото и да било производство по изпълнение на решение на национална юрисдикция или на окончателно арбитражно решение, се прилага както когато е изтъкнато нарушение на правото на Съюза, така и когато е изтъкнато нарушение на вътрешното право. Съдът констатира, че не е нарушен и принципът на ефективност. Той най-напред уточнява, че Директивата за неравноправните клаузи не предвижда право на сдруженията за защита на потребителите да встъпват в индивидуални спорове, засягащи потребители. Затова член 38 от Хартата, който се отнася до необходимостта от високо равнище на защита на потребителите, не налага тази директива да се тълкува в смисъл, че признава това право. Освен това той заключава, че доколкото Директивата предвижда задължение за националните съдилища да упражняват служебен контрол за неравноправност на договорните клаузи, отказът да се допусне встъпване на подобно сдружение в подкрепа на потребителя, не представлява нарушение на правото му на съдебна защита. Според Съда този отказ не накърнява правата на такива сдружения, в частност да предявяват колективни искове или пряко да представляват потребителя във всякакъв вид производства (т. 49, 50, 52 и 54—56).

Решение от 14 април 2016 г., Sales Siniés (C-381/14 и C-385/14, [EU:C:2016:252](#))

Договори за ипотека — Клауза за долен праг — Преценка на клаузата с оглед на обявяването ѝ за недействителна — Производство по колективен иск — Иск за преустановяване на нарушение — Спиране на производството по индивидуален иск със същия предмет

През 2005 г. двама кредитополучатели сключват договор за новация на ипотечен кредит и съответно договор за ипотечен кредит с две испански банкови институции. Договорите включват т.нар. клауза за „долен праг“, която предвижда минимална годишна лихва и горен праг на лихвата. Въз основа на тази клауза въпреки промените в пазарния лихвен процент лихвите по тези договори не могат да бъдат по-ниски от уговорения с клаузата процент.

Понеже считат, че клаузите за „долен праг“ са им наложени от банковите институции и създават неравнопоставеност в техен ущърб, кредитополучателите предявяват пред Juzgado de lo Mercantil nº9 de Barcelona (Търговски съд № 9 Барселона, Испания, наричан

по-нататък „националният съд“) иски за обявяване на тези клаузи за недействителни. Преди те да предявят тези иски, едно сдружение на потребители предявява колективен иск, включително за преустановяване на употребата на клаузите за „долен праг“ в договорите за кредит.

В случая банковите институции правят искане за спиране на делата на двамата кредитополучатели до приключването на делото по колективния иск с влязло в сила решение. Кредитополучателите възразяват срещу спирането на делата. Националният съд приема, че съгласно испанското процесуално право е длъжен да спре делата по индивидуалните иски, с които е сезиран, докато производството по колективния иск не приключи с влязло в сила решение. Това суспензивно действие обаче задължително поставя индивидуалния иск в зависимост от колективния, що се отнася както до протичането на производството, така и до неговия изход.

Сезиран с преюдициален въпрос, Съдът се произнася по тълкуването на член 7 от Директива 93/13. Той приема, че тази разпоредба не допуска национална правна уредба, задължаваща съда, който е сезиран с предявен от потребител индивидуален иск за обявяване на клауза в договор, който потребителят е сключил с продавач или доставчик, за неравноправна, автоматично да спре производството по този иск до приключване с влязло в сила решение на висшестоящото производство по колективен иск, предявен от сдружение на потребители с цел по-специално да се преустанови употребата в договори от същия вид на клаузи, аналогични на тази, във връзка с която е предявен индивидуалният иск. Съдът пояснява, че тази несъвместимост е налице в частност ако делото се спира, без да може да се прецени уместността на спирането му от гледна точка на потребителя, който е предявил индивидуалния иск, и без потребителят да може да реши да се разграничи от колективния иск (диспозитив).

Съдът припомня, че успоредно със субективното право на потребителя да се обърне към съд с искане за преценка на неравноправността на клауза в договор, по който потребителят е страна, Директива 93/13 позволява на държавите членки да въведат контрол по отношение на неравноправните клаузи в типови договори посредством колективни иски, предявявани от сдружения за защита на потребителите съгласно член 7, параграф 2 от Директива 93/13. Съответно Съдът отбелязва, че превантивното естество и възпиращата цел на тези иски, както и необвързването им с какъвто и да било конкретен индивидуален спор предполагат те да може да се предявяват дори когато клаузите, чието прилагане е поискано да се забрани, не са били използвани в конкретни договори. Затова Съдът подчертава, че индивидуалните и колективните иски имат различни цели и правни последици. Съответно производствата по тях трябва да отговарят единствено на изисквания от процесуално естество, свързани по-специално с доброто правораздаване и необходимостта от избягване на противоречиви съдебни решения, без обаче да водят до отслабване на защитата на потребителите (т. 21, 29 и 30).

След като няма хармонизация на процесуалните правила относно съотношението между колективните и индивидуалните иски, в съответствие с принципа на процесуалната автономия тези правила трябва да бъдат определени във вътрешния правен ред на всяка държава членка при спазване на принципите на равностойност и ефективност. В конкретния случай Съдът отбелязва, че испанската процесуална разпоредба, съгласно която националният съд е длъжен да спре автоматично делото по индивидуалния иск на

потребителя за установяване на неправомерността на дадена договорна клауза до приключването на висящото дело по колективния иск с влязло в сила решение, не поражда съмнения от гледна точка на спазването на принципа на равностойност. Не така стоят нещата обаче с принципа на ефективност, доколкото въпросната процесуална разпоредба би могла да попречи на потребителя да предяви индивидуално правата, които му признава Директивата. Всъщност Съдът констатира, че потребителят задължително е обвързан от изхода на делото по колективния иск, дори да е решил да не участва в него, и е зависим от срока за произнасяне по колективния иск (т. 32, 33, 36 и 39).

Освен това потребителят, който желае да участва в делото по колективния иск, търпи известни ограничения, що се отнася до определянето на компетентния съд и до основанията, които могат да бъдат изтъкнати. Освен това потребителят губи и други права, които биха му били признати в производството по индивидуален иск, например правото на отчитане на конкретните обстоятелства по неговия случай и възможността да се откаже от оставянето на неправомерната клауза без приложение. От друга страна, прилагането на въпросното процесуално правило създава пречка за националния съд да преценява дали е уместно да спре делото по индивидуалния иск до приключване на производството по колективния иск с влязло в сила решение. В този контекст Съдът заключава, че необходимостта да се предотврати рискът от противоречиви съдебни актове, не може да обоснове такава липса на ефективност, след като различното естество на съдебния контрол, упражняван в производството по колективен и в това по индивидуален иск, по принцип би трябвало да предотвратява този риск. Липсата на ефективност не може да се обоснове и с необходимостта да се предотврати затлачването на съдилищата с дела, тъй като ефективното упражняване на правата, които потребителите черпят от Директива 93/13, не би могло да се поставя под въпрос по съображения, отнасящи се до съдебната организация на държавата членка (т. 37, 38 и 40—42).

2. Гарантиране на правото на ефективни правни средства за защита

Решение от 17 юли 2014 г., *Sánchez Morcillo u Abril García* (C-169/14, [EU:C:2014:2099](#))

Договор за ипотечен кредит — Неравноправни клаузи — Производство по принудително изпълнение върху ипотекиран имот — Право на правни средства за защита

През 2013 г. жалбоподателите сключват в нотариална форма с Banco Bilbao договор за кредит, обезпечен с ипотека върху тяхното жилище. Тъй като длъжниците не плащат месечните вноски, Banco Bilbao предявява искане за изплащане на целия кредит, заедно с редовните и мораторните лихви, както и за публична продажба на ипотекирания в нейна полза недвижим имот.

След откриване на производството по принудително изпълнение върху ипотекирания имот длъжниците подават възражение, което на първа инстанция е отхвърлено. Те

обжалват пред Audiencia Provincial de Castellón (Областен съд Кастельон, Испания, наричан по-нататък „националният съд“).

Испанската гражданскопроцесуална правна уредба предвижда възможност за кредитора да обжалва съдебния акт, с който се уважава направеното от длъжника възражение и се слага край на принудителното изпълнение. Тя обаче не позволява на длъжника, чието възражение е било отхвърлено, да обжалва първоинстанционното решение, с което се разпорежда продължаване на производството по принудително изпълнение. Освен това съдът в исковото производство не може да спре производството по принудително изпълнение, а може най-много да присъди обезщетение на потребителя за понесените вреди.

В случая националният съд изпитва съмнения в съвместимостта на тази испанска уредба с целта на Директива 93/13 за защита на потребителите, както и с прогласеното в член 47 от Хартата право на ефективни правни средства за защита. Той уточнява, че предоставянето на възможност за обжалване на длъжниците би могло да се окаже решаващо, още повече че някои клаузи на разглеждания в главното производство договор за кредит биха могли да се считат за „неравноправни“ по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13.

С решението си Съдът постановява, че член 7, параграф 1 от Директива 93/13 във връзка с член 47 от Хартата не допуска национален режим на изпълнителните способности, който предвижда, че производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот не може да бъде спряно от съдията в исковото производство, който в окончателното си решение би могъл най-много да присъди обезщетение за понесените от потребителя вреди. Съдът пояснява, че несъвместимостта се дължи на факта, че потребителят в качеството си на ипотекарен длъжник не може да обжалва решението, с което се отхвърля възражението му срещу това изпълнение, а в същото време продавачът или доставчикът в качеството си на вискател има право да обжалва решението за прекратяване на производството или за обявяване на неравноправната клауза за неприложима (т. 51 и диспозитива).

Съдът най-напред отбелязва, че испанската процесуална уредба ограничава възможността за обжалване на решението относно законосъобразността на договорната клауза, като въвежда разлика в третирането между продавача, съответно доставчика, и потребителя в качеството им на страни в производството. Всъщност продавачът и доставчикът разполагат с възможност да обжалват решението, с което се накърняват техните интереси, докато в случай на отхвърляне на възражението потребителят не разполага с такава възможност (т. 30).

Съдът отбелязва, че при липсата на хармонизация на националните механизми за принудително изпълнение редът и условията, при които се допуска въззивно обжалване на решението относно законосъобразността на договорната клауза в хода на производството по принудително изпълнение върху ипотекиран имот, се уреждат във вътрешното право на държавите членки въз основа на принципа на процесуалната им автономия, с условието да се спазват принципите на равностойност и ефективност (т. 31).

По-нататък Съдът приема, че съгласно правото на Съюза принципът на ефективна съдебна защита визира само правото на достъп до съд. Вследствие на това фактът, че потребителят в качеството си на ипотекарен длъжник разполага в рамките на производството по принудително изпълнение само с право на обжалване пред една-единствена съдебна инстанция, за да предяви правата, които черпи от Директива 93/13, не би могъл сам по себе си да бъде в разрез с правото на Съюза (т. 36).

Съдът обаче посочва, че испанската система излага потребителя, а евентуално и неговото семейство, на опасността да загуби своето жилище на публична продажба, докато съдия-изпълнителят в най-добрия случай ще е разгледал набързо валидността на договорните клаузи, на които продавачът или доставчикът основава своето искане. Тази опасност не може да се отстрани със защитата, която потребителят в качеството си на ипотекарен длъжник би могъл евентуално да получи от отделен съдебен контрол в рамките на исково производство, образувано паралелно с изпълнителното производство, защото на потребителя в най-добрия случай ще бъде присъдено само компенсаторно обезщетение за претърпените вреди, а те няма да бъдат поправени в натура, така че да се възстанови положението, в което потребителят се е намирал преди отчуждаването на ипотекирания имот. Присъждането само на обезщетение от компенсаторен характер обаче предоставя на потребителя непълна и недостатъчна защита и затова не представлява подходящо и ефективно средство по смисъла на член 7, параграф 1 от Директива 93/13 за преустановяване на прилагането на клаузата, определена като неравноправна (т. 43).

Съдът освен това пояснява, че провеждането на предвиденото в испанското законодателство производство по възражение срещу изпълнението поставя потребителя в качеството му на ипотекарен длъжник в по-неблагоприятно положение спрямо продавача или доставчика в качеството му на вискател, що се отнася до съдебната защита на правата, на които този потребител има основание да се позове въз основа на Директива 93/13 срещу използването на неравноправни клаузи. Това положение застрашава постигането на целта на Директивата, тъй като неравновесието между процесуалните средства, предоставени на страните, само подчертава съществуващото неравновесие между съдоговорителите (т. 45 и 46).

Решение от 1 октомври 2015 г., ERSTE Bank Hungary (C-32/14, [EU:C:2015:637](#))

Договор за ипотечен кредит — Преустановяване на употребата на неравноправните клаузи — Подходящи и ефективни средства — Признание на дълг — Нотариален акт — Отбелязване от нотариус, че актът подлежи на изпълнение — Изпълнително основание — Задължения на нотариуса — Служебна преценка на неравноправните клаузи — Съдебен контрол — Принципи на равностойност и ефективност

Спорът в главното производство се води по искане за отмяна на отказа на нотариус да заличи отбелязване върху нотариален акт за извършено от унгарски потребител признание на дълг по договор за заем и договор за ипотека между него и банка.

Съдът отбелязва, че Директива 93/13 не дава отговор на въпроса дали е уместно да се допусне и нотариусът да упражнява правомощия, пряко свързани с правораздавателната функция, когато националната правна уредба го оправомощава да извърши върху

нотариален акт за договор отбелязване, според което той подлежи на изпълнение, и впоследствие да го заличи. При липсата обаче в правото на Съюза на хармонизация на националните механизми за принудително изпълнение и на ролята на нотариусите в рамките на тези механизми, по силата на принципа на процесуалната автономия такива правила трябва да се установят във вътрешния правен ред на всяка държава членка, като все пак се спазват принципите на равностойност и ефективност. Предвид принципа на ефективност Съдът приема, че Директива 93/13 изисква от националния съд, сезиран със спор между продавач или доставчик и потребител, позитивна и външна спрямо страните по договора намеса. Все пак при спазването на принципа на ефективност не може да се стига до това съдът изцяло да компенсира пълната процесуална пасивност на съответния потребител (т. 48, 49 и 62).

Следователно обстоятелството, че потребителят може да се позове на защитата по Директива 93/13 само ако започне производство пред съд, по-специално за оспорване на нотариалния акт, не би могло само по себе си да се счита за противоречащо на принципа на ефективност. Всъщност предпоставка за ефективната съдебна защита, гарантирана от Директивата, е националните съдилища да бъдат сезирани от една от страните по договора (т. 63).

Решение от 21 декември 2016 г., *Biuro podróży „Partner”* (C-119/15, [EU:C:2016:987](#))

Действие erga omnes на списъка на неравноправните клаузи в публичен регистър — Имуществена санкция, налагана на търговец, използвал клауза, считана за равностойна на клауза от регистъра — Търговец, който не е участвал в производството, в което е констатирана неравноправността на съответната клауза

С решение от 22 ноември 2011 г. председателят на полската Комисия за защита на конкуренцията и потребителите констатира, че полското дружество за туристически услуги *Biuro Partner* използва клаузи, считани за равностойни на клаузи, за които по дела срещу други търговци е постановено, че са недопустими, и които са вписани в националния регистър на недопустимите клаузи в общи условия. Според председателя на тази комисия използваните от *Biuro Partner* клаузи нарушават колективните интереси на потребителите и дават основание за налагане на имуществена санкция в размер на 27 127 полски злоти (PLN) (около 6 400 евро).

НК *Zakład Usługowo Handlowy „Partner”*, на което е правоприемник *Biuro Partner*, оспорва констатацията, че използваните от това дружество клаузи са равностойни на клаузите от регистъра.

С решение от 19 ноември 2013 г. *Sąd Okręgowy w Warszawie — Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów* (Варшавски окръжен съд — съд за защита на конкуренцията и потребителите, Полша) отхвърля жалбата на *Biuro Partner* срещу посоченото решение на председателя на Комисията за защита на конкуренцията и потребителите, като също постановява, че сравняваните клаузи са равностойни.

Сезиран с въззивна жалба по делото, *Sąd Apelacyjny w Warszawie* (Варшавски апелативен съд, Полша) изразява съмнения относно правилното тълкуване на Директиви 93/13 и

2009/22 във връзка с исковете за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите⁴⁸.

Затова запитващата юрисдикция отправя въпрос до Съда дали член 6, параграф 1 и член 7 от Директива 93/13 във връзка с членове 1 и 2 от Директива 2009/22 трябва да се тълкуват в смисъл, че са пречка за това използването в общи условия на клаузи, чието съдържание би било равностойно на съдържанието на клаузи, обявени за недопустими с влязло в сила съдебно решение и вписани в национален регистър на такива клаузи, да се смята по отношение на търговец, който не е бил страна по делото, приключило с вписването на тези клаузи в регистъра, за неправомерно поведение, наказуемо с имуществена санкция.

С решението си Съдът постановява, че член 6, параграф 1 и член 7 от Директива 93/13, разглеждани във връзка с членове 1 и 2 от Директива 2009/22 и в светлината на член 47 от Хартата, трябва да се тълкуват в смисъл, че не са пречка използването на такива клаузи в общи условия да се смята за неправомерно поведение и когато става дума за търговци, които не са били страна по делото, приключило с вписването на тези клаузи в регистъра.

Създаването на такъв регистър е съвместимо с правото на Съюза. В това отношение от разпоредбите на Директива 93/13, и в частност от член 8, следва, че държавите членки могат да изготвят списъци на считаните за неравноправни договорни клаузи. Съгласно член 8а от Директива 93/13, изменена с Директива 2011/83⁴⁹, държавите членки са длъжни да информират Комисията за изготвянето на такива списъци. От посочените разпоредби следва, че тези изготвени от националните органи списъци или регистри по принцип отговарят на интереса от защита на потребителите в контекста на Директива 93/13. Посоченият регистър обаче следва да се управлява прозрачно в интерес не само на потребителите, но и на търговците. Това изискване предполага в частност регистърът да е ясно структуриран, независимо от броя на съдържащите се в него клаузи. Освен това съдържащите се в регистъра клаузи трябва да отговарят на критерия за актуалност, което означава регистърът грижливо да се обновява и в съответствие с принципа на правна сигурност незабавно да се заличават от него клаузите, за които е отпаднало основаниято за вписване (т. 36, 38 и 39).

Нещо повече, в приложение на принципа на ефективна съдебна защита търговецът, на когото се налага имуществена санкция за използването на клауза, обявена за равностойна на клауза от регистъра, трябва в частност да разполага с възможност да обжалва тази санкция. Това право на обжалване трябва да се отнася както до преценката на соченото за неправомерно поведение, така и до размера на имуществената санкция, определена от компетентния национален орган. В този контекст извършваната от компетентния съд проверка не се свежда само до формално сравняване на обсъжданите клаузи с тези в регистъра. Напротив, проверката включва преценка на съдържанието на спорните клаузи, така че с оглед на всички релевантни обстоятелства по конкретния случай да се определи

⁴⁸ Директива 2009/22/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2009 година относно исковете за преустановяване на нарушения с цел защита на интересите на потребителите (ОВ L 110, 2009 г., стр. 30).

⁴⁹ Директива 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 година относно правата на потребителите, за изменение на Директива 93/13 и Директива 1999/44/ЕО на Европейския парламент и на Съвета и за отмяна на Директива 85/577/ЕО на Съвета и Директива 97/7/ЕО на Европейския парламент и на Съвета (ОВ L 304, 2011 г., стр. 64).

дали тези клаузи са съдържателно еднакви с вписаните в регистъра, в частност предвид последиците, които пораждат в ущърб на потребителите (т. 40 и 42).

Решение от 9 юли 2020 г., Raiffeisen Bank и BRD Groupe Société Générale (C-698/18 и C-699/18, [EU:C:2020:537](#)), и прессъобщение № 86/20

Изцяло изпълнен договор за потребителски кредит — Установяване на неравноправния характер на договорните клаузи — Иск за връщане на недължимо платените суми въз основа неравноправна клауза — Правни способности — Начален момент на давностния срок — Обективен момент на узнаването от потребителя за съществуването на неравноправна клауза

Двама кредитополучатели сключват договори за потребителски кредит съответно с Raiffeisen Bank и с BRD Groupe Société Générale. Те изцяло връщат кредитите си, но след това и двамата сезират Judecătoria Târgu Mureş (Първоинстанционен съд Търгу Муреш, Румъния) с искове за установяването на неравноправния характер на някои клаузи в посочените договори, които предвиждат плащането на комисиони за обработка и за месечно обслужване, както и възможността за банката да променя размера на лихвите.

Raiffeisen Bank и BRD Groupe Société Générale посочват, че към датата на предявяване на исковите двамата кредитополучатели вече не са имали качеството на потребители, тъй като договорите за кредит са били прекратени поради цялостното им изпълнение, и тези лица вече не са били процесуално легитимирани.

Judecătoria Târgu Mureş (Първоинстанционен съд Търгу Муреш) приема, че цялостното изпълнение на договора не е пречка да се провери неравноправният характер на клаузите му, и достига до извода, че клаузите са неравноправни. Затова посоченият съд осъжда двете банкови институции да върнат сумите, платени от двамата кредитополучатели въз основа на тези клаузи, заедно със законните лихви. Raiffeisen Bank и BRD Groupe Société Générale обжалват това съдебно решение.

При тези обстоятелства Tribunalul Specializat Mureş (Специализиран окръжен съд Муреш, Румъния) отправя до Съда запитване дали Директива 93/13 продължава да се прилага, след като съответният договор бъде изцяло изпълнен, и ако е така, дали спрямо иска за връщане на сумите, получени на основание на приети за неравноправни договорни клаузи, може да се прилага тригодишен давностен срок, който започва да тече от прекратяването на договора.

С решението си Съдът най-напред припомня, че задължението на националния съд да изключи действието на неравноправна договорна клауза, която налага плащането на суми, оказали се недължими, поражда реституционен ефект по отношение на тези суми (т. 54).

Съдът обаче отбелязва, че когато липсва уредба в правото на Съюза, вътрешният правопорядък на всяка държава членка трябва да предвиди процесуалните правила за съдебните производства, предназначени да гарантират защитата на правата на гражданите на Съюза. Тези условия обаче не трябва да са по-неблагоприятни от

отнасящите се до подобни вътрешни съдебни производства (принцип на равностойност), а от друга страна, не трябва да правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени от правния ред на Съюза (принцип на ефективност) (т. 57).

По отношение на принципа на ефективност Съдът припомня, че въведената с Директива 93/13 система за защита от неравноправните клаузи в потребителските договори се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика. В това отношение, макар тригодишен давностен срок по принцип да изглежда обективно достатъчен, за да даде възможност на потребителя да подготви и упражни правото си на ефективна защита, доколкото започва да тече от датата, на която договорът е изцяло изпълнен, все пак има опасност този срок да изтече още преди потребителят да е могъл да узнае за неравноправния характер на съдържаща се в този договор клауза. Ето защо този срок не може да гарантира ефективна защита на потребителя (т. 64, 66 и 67).

При тези условия ограничаването на предоставената на потребителя защита само за срока на изпълнението на въпросния договор не е съвместимо с установената от тази директива система за защита. Ето защо принципът на ефективност не допуска спрямо иск за възстановяване да се прилага тригодишен давностен срок, който започва да тече от датата, на която съответният договор е прекратен, независимо дали на тази дата потребителят е знаел или разумно е можел да знае за неравноправния характер на клауза в този договор (т. 73 и 75).

Що се отнася до принципа на равностойност, Съдът припомня, че за неговото спазване се изисква разглежданото национално правило да се прилага еднакво към правните средства за защита при нарушаване на правото на Съюза и към правните средства за защита при неспазване на вътрешното право със сходен предмет и основание. В това отношение той не допуска тълкуване на националното законодателство в смисъл, че давностният срок за съдебен иск за връщане на недължимо платени суми въз основа на неравноправна клауза започва да тече от датата на цялостното изпълнение на договора, при положение че по отношение на сходен иск по вътрешното право този срок започва да тече от датата на установяването по съдебен ред на основанието на иска (т. 76, 77 и 82).

3. Специфични процесуални правила

Решение от 21 април 2016 г., Radlinger u Radlingerová (C-377/14, [EU:C:2016:283](#))

Национални норми относно производството по несъстоятелност — Задължения по силата на договор за потребителски кредит — Ефективни правни средства за защита

Спорът в главното производство се отнася до чешка правна уредба, която не признава правомощие на националните съдилища да преценяват служебно дали продавачите и

доставчиците спазват правилата на Съюза в областта на защитата на потребителите, що се отнася в частност до клаузите на договорите за потребителски кредит.

Съдът приема, че член 7, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска подобна национална уредба, съгласно която, от една страна, съдът не може да извършва такава проверка по отношение на посочените договори дори когато разполага с необходимите за тази цел данни от фактическа и правна страна, и от друга, съдът може да извършва проверката само за някои вземания, при това на ограничен брой основания (т. 1 от диспозитива).

Решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, [EU:C:2018:367](#))⁵⁰

Договори за заем в чуждестранна валута — Национално законодателство, което предвижда специфични процесуални изисквания за оспорване на неравноправни клаузи — Принцип на равностойност — Право на ефективна съдебна защита

Спорът в главното производство се води между физическо лице и унгарска банка във връзка с искане да се признаят за неравноправни определени клаузи от сключен с цел покупка на жилище договор за заем, който е отпуснат и е погасяван в унгарски форинти (HUF), но е вписан в швейцарски франкове (CHF) по обменния курс в деня на плащането.

Националните правила установяват допълнителни процесуални изисквания в ущърб на страна в съдебно производство (ищец или ответник), която в периода между 1 май 2004 г. и 26 юли 2014 г. е сключила като потребител договор за кредит, съдържащ неравноправна клауза за различни обменни курсове, като се има предвид, че в съответствие с тези допълнителни изисквания, за да могат да се упражнят по съдебен ред правата, произтичащи от недействителността на посочените договори, сключени с потребител, и в частност за да може съдът да разгледа спора по същество, е необходимо подаването на писмена молба по гражданскопроцесуален ред с точно определено съдържание (т. 27).

Съдът най-напред припомня, че правото на Съюза не хармонизира производствата, по реда на които се преценяват твърденията за неравноправност на договорна клауза. Затова тези производства се уреждат от вътрешния правен ред на всяка държава членка, при условие обаче да не са по-неблагоприятни от производствата, по реда на които се разглеждат сходни случаи, за които се прилага вътрешното право (принцип на равностойност), и да предвиждат ефективна съдебна защита, каквато се изисква от член 47 от Хартата (принцип на ефективност) (т. 35).

На първо място, като проверява дали е спазен принципът на равностойност, Съдът припомня, че налагането на допълнителни процесуални изисквания на потребител, който черпи правата си от правото на Съюза, само по себе си не означава, че посочените процесуални правила са по-неблагоприятни за него. Всъщност важно е случаят да се анализира, като се държи сметка за мястото на съответните правила в цялото

⁵⁰ Решението е представено и в раздел I.1, „Териториален обхват: приложимост на Директива 93/13 при липсата на трансграничен елемент“.

производство, за развитието на това производство и за особеностите на тези правила пред различните национални инстанции (т. 43). Като се има предвид мястото им в системата, установена от унгарския законодател с цел разрешаването в разумни срокове на многобройните спорове относно договори за заем в чуждестранна валута, съдържащи неравноправни клаузи, приложимите в главното производство процесуални изисквания по принцип не биха могли да бъдат окачествени като по-неблагоприятни от изискванията, приложими към сходни искиви производства, които не се отнасят до права, произтичащи от правото на Съюза. Следователно, с уговорката, че запитващата юрисдикция трябва да извърши нужните проверки, такива изисквания не биха могли да се считат за несъвместими с принципа на равностойност (т. 48).

Що се отнася, на второ място, до принципа на ефективна съдебна защита, Съдът отбелязва, че задължението на държавите членки да предвидят процесуалните правила, позволяващи да се осигури защитата на правата, които правните субекти черпят от Директива 93/13 срещу използването на неравноправни клаузи, включва изискването за ефективна съдебна защита, което е закрепено и в член 47 от Хартата. Тази защита трябва да важи както при определянето на съдилищата, компетентни да разглеждат искиве, основани на правото на Съюза, така и при определянето на процесуалните правила, приложими за подобни искиве (т. 49). Защитата на потребителя обаче не е абсолютна. Така обстоятелството, че за конкретно производство са предвидени определени процесуални изисквания, които потребителят трябва да спазва, за да предяви правата си, не означава, че той не се ползва с ефективна съдебна защита. Всъщност, независимо че Директива 93/13 изисква от националния съд, сезиран със спор между продавач или доставчик и потребител, позитивна и външна спрямо страните по договора намеса, спазването на принципа на ефективна съдебна защита по принцип допуска сезираният със спора съд да изисква от потребителя определени доказателства в подкрепа на твърденията му (т. 50).

Според Съда, макар да изискват от потребителя да положи допълнителни усилия, приложимите в главното производство процесуални правила, доколкото целта им е разтоварване на съдебната система, предвид обема на съответните спорове, отговарят на положение, което е извънредно, и обслужват общия интерес от добро правораздаване. Като такива посочените правила могат да се ползват с предимство пред частните интереси, стига да не надхвърлят това, което е необходимо за постигане на целта им (т. 51). В случая, като се има предвид целта да бъде разтоварена съдебната система, не се установява, което все пак следва да се провери от запитващата юрисдикция, правилата — които задължават потребителя да представи уточнено по размер искане, състоящо се поне отчасти от приключване на сметка, вече направено от съответната финансова институция, и да посочи кои са правните последици, които националният съд трябва да постанови в случай на недействителност на разглеждания договор за заем или някои негови клаузи — да са толкова сложни и да предвиждат толкова тежки изисквания, че да накърняват непропорционално правото на потребителя на ефективна съдебна защита (т. 52).

Затова Съдът постановява, че член 7 от Директива 93/13 по принцип допуска национална правна уредба, която предвижда специфични процесуални изисквания по отношение на искиве, предявявани от потребители, които са сключили договори за заем в чуждестранна валута, съдържащи клауза за различни обменни курсове и/или клауза за възможност за

едностранно изменение на договора, стига признаването на клаузите на такъв договор за неравноправни да позволява да се възстанови правното и фактическо положение на потребителя такова, каквото то би било при липсата на тези неравноправни клаузи (т. 1 от диспозитива).

Решение от 13 септември 2018 г., Profi Credit Polska (C-176/17, [EU:C:2018:711](#))

Заповедно производство по запис на заповед, с който се обезпечават задълженията, произтичащи от договор за потребителски кредит

През 2015 г. дружеството Profi Credit Polska отпуска потребителски кредит на кредитополучател. Съгласно една от клаузите на стандартния договор връщането на кредита е обезпечено с подписан от кредитополучателя запис на заповед за неуточнена сума.

След пропуснато плащане от кредитополучателя Profi Credit Polska го уведомява, че записът на заповед е попълнен за размера на остатъка от дължимата сума по кредита. Освен това дружеството сезира Sąd Rejonowy w Siemianowicach Śląskich (Районен съд Шемяновице Шльонске, Полша, наричан по-нататък „националният съд“) със заявление за издаване на заповед за изпълнение срещу кредитополучателя въз основа на записа на заповед.

Съгласно приложимата полска процесуална уредба заповедното производство протича на два етапа. В рамките на първия етап се преценява действителността на записа на заповед, което наистина може да се извърши служебно от съда, но се свежда до проверка на формалната редовност на записа на заповед. В рамките на втория етап, ако е подал възражение срещу заповедта за изпълнение, длъжникът по менителничния ефект може да оспорва не само менителничното задължение, но и съществуващото каузално правоотношение, включително договора за потребителски кредит.

В конкретния случай националният съд иска все пак да установи дали полското заповедно производство по запис на заповед е в съответствие с Директива 93/13. Той посочва, че практиката е към заявлението за издаване на заповед за изпълнение да се прилага само редовен от външна страна запис на заповед, но не и договорът за потребителски кредит. Затова за издаването на заповедта за изпълнение е достатъчно да се провери, че записът на заповед е изготвен правилно при спазване на полската уредба на менителничните ефекти. Ето защо националният съд може да упражни контрол само върху съдържанието на записа на заповед и не би могъл да упражни контрол върху договора за потребителски кредит, дори ако е запознат с него. При това положение трябва потребителят да подаде възражение срещу заповедта за изпълнение, за да може евентуално да се констатира неравноправност на някои клаузи от този договор.

Сезиран с преюдициално запитване, Съдът постановява, че член 7, параграф 1 от Директива 93/13 не допуска национална правна уредба, позволяваща издаването на заповед за изпълнение по редовен запис на заповед, с който е обезпечено вземане по договор за потребителски кредит, когато сезираният със заявление за издаване на заповед за изпълнение съд не е компетентен да провери евентуално неравноправния

характер на клаузите по този договор. Всъщност Съдът пояснява, че тази несъвместимост е налице винаги когато правилата за упражняване на правото на възражение срещу такава заповед не позволяват да се осигури зачитането на правата, които потребителят черпи от тази директива (диспозитив).

Съдът отбелязва, че и в заповедните производства е налице задължението на националния съд да преценява служебно неравноправността на договорните клаузи, които попадат в приложното поле на Директива 93/13, при условие че разполага с необходимите данни от фактическа и правна страна. В това отношение Съдът посочва, че ефективната защита на предоставените с Директивата на потребителя права може да бъде гарантирана само при условие че системата на националното процесуално право позволява в рамките на заповедното производство или на това по изпълнението на заповед за изпълнение да се извърши служебен контрол относно евентуално неравноправния характер на клаузите, съдържащи се в договора. В конкретния случай Съдът заключава, че доколкото контролът на националния съд се свежда до проверка на записа на заповед и не може да обхване и договора за потребителски кредит, този съд не може да провери евентуално неравноправния характер на дадена клауза от договора, докато не бъде запознат с всички фактически и правни положения с оглед на тази цел (т. 42—47).

Освен това Съдът припомня, че правото на Съюза не хармонизира производствата, по реда на които се преценяват твърденията за неравноправност на договорна клауза, поради което съгласно принципа на процесуална автономия тези производства се уреждат от вътрешния правен ред на всяка държава членка, с условието да се спазват принципът на равностойност и правото на ефективни правни средства за защита. В този смисъл, от една страна, Съдът отбелязва, че не разполага с данни, които да пораждат съмнения в съответствието на полската правна уредба на заповедното производство по запис на заповед с посочения принцип. От друга страна, по отношение на правото на ефективни правни средства за защита Съдът подчертава, че националният съд трябва да определи дали правилата на производството по възражение, предвидени в националното право, не пораждат немалък риск съответният потребител да не подаде изискваното възражение. Съответно, за да им се гарантира право на ефективни правни средства за защита, потребителите трябва да имат възможността да предявят иск или да подадат възражение при разумни процесуални условия, които не засягат упражняването на правата им по Директива 93/13 в частност заради приложимите спрямо тях срокове или разноски (т. 57, 58, 61 и 63).

В конкретния случай Съдът подчертава, че макар полските потребители да разполагат с правото да оспорват заповедта за изпълнение, упражняването на това право е обвързано с особено ограничителни условия. По-конкретно, Съдът констатира, че потребителят разполага с двуседмичен срок за подаването на възражение и трябва да заплати три четвърти от съдебните разноски по възражението. Затова, като се има предвид, че в двуседмичен срок, считано от връчването на заповедта за изпълнение, потребителят трябва да представи фактическите обстоятелства и доказателствата, позволяващи на съда да се произнесе по възражението му, и е поставен в неблагоприятно положение с оглед на определянето на съдебните разноски, Съдът заключава, че има немалък риск съответните потребители да не подадат изискваното възражение (т. 64—68 и 70).

СПИСЪК НА ВКЛЮЧЕНИТЕ АКТОВЕ НА СЪДА

(В ХРОНОЛОГИЧЕН РЕД)

<i>Решение от 27 юни 2000 г., Océano Grupo Editorial (C-240/98—C-244/98, EU:C:2000:346)</i>	стр. 19 и 37
<i>Решение от 22 ноември 2001 г., Sipe и др. (съединени дела C-541/99—C-542/99, EU:C:2001:625)</i>	стр. 3
<i>Решение от 21 ноември 2002 г., Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705)</i>	стр. 40
<i>Решение от 1 април 2004 г., Freiburger Kommunalbauten (C-237/02, EU:C:2004:209)</i>	стр. 36
<i>Решение от 26 октомври 2006 г., Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675)</i>	стр. 48
<i>Решение от 4 юни 2009 г., Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350)</i>	стр. 37
<i>Решение от 6 октомври 2009 г., Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615)</i>	стр. 49
<i>Решение от 3 юни 2010 г., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid (C-484/08, EU:C:2010:309)</i>	стр. 16
<i>Решение от 9 ноември 2010 г. (голям състав), VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659)</i>	стр. 27 и 38
<i>Решение от 15 март 2012 г., Pereničová и Perenič (C-453/10, EU:C:2012:144)</i>	стр. 51
<i>Решение от 26 април 2012 г., Invitel (C-472/10, EU:C:2012:242)</i>	стр. 28 и 68
<i>Решение от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349)</i>	стр. 52
<i>Решение от 14 март 2013 г., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164)</i>	стр. 24 и 47
<i>Решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180)</i>	стр. 7 и 29
<i>Решение от 16 януари 2014 г., Constructora Principado (C-226/12, EU:C:2014:10)</i>	стр. 25
<i>Решение от 27 февруари 2014 г., Pohotovost' (C-470/12, EU:C:2014:101)</i>	стр. 69

<u>Решение от 30 април 2014 г., Kásler u Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282)</u>	стр. 12, 30 и 53
<u>Решение от 17 юли 2014 г., Sánchez Morcillo u Abril García (C-169/14, EU:C:2014:2099)</u>	стр. 72
<u>Решение от 21 януари 2015 г., Unicaja Banco u Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, EU:C:2015:21)</u>	стр. 59
<u>Решение от 1 октомври 2015 г., ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637)</u>	стр. 74
<u>Решение от 18 февруари 2016 г., Finanzmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2016:98)</u>	стр. 41
<u>Решение от 14 април 2016 г., Sales Sinués (C-381/14 и C-385/14, EU:C:2016:252)</u>	стр. 70
<u>Решение от 21 април 2016 г., Radlinger u Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283)</u>	стр. 78
<u>Решение от 21 декември 2016 г., Biuro podróży „Partner” (C-119/15, EU:C:2016:987)</u>	стр. 75
<u>Решение от 21 декември 2016 г. (голям състав), Gutiérrez Naranjo (C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980)</u>	стр. 65
<u>Решение от 26 януари 2017 г., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60)</u>	стр. 42
<u>Решение от 20 септември 2017 г., Andrić u др. (C-186/16, EU:C:2017:703)</u>	стр. 13 и 30
<u>Решение от 17 май 2018 г., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320)</u>	стр. 4 и 39
<u>Решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367)</u>	стр. 3 и 79
<u>Решение от 7 август 2018 г., Banco Santander (C-96/16 и C-94/17, EU:C:2018:643)</u>	стр. 20 и 61
<u>Решение от 13 септември 2018 г., Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711)</u>	стр. 81
<u>Решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank u OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750)</u>	стр. 8, 23 и 32
<u>Решение от 21 март 2019 г., Pouvin u Dijoux (C-590/17, EU:C:2019:232)</u>	стр. 5
<u>Решение от 26 март 2019 г. (голям състав), Abanca Corporación Bancaria (C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250)</u>	стр. 62

<u>Решение от 3 октомври 2019 г., Kiss и CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820)</u>	стр. 32
<u>Решение от 3 октомври 2019 г., Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819)</u>	стр. 54
<u>Решение от 7 ноември 2019 г., Катуева и др. (съединени дела C-349/18—C-351/18, EU:C:2019:936)</u>	стр. 56 и 64
<u>Решение от 3 март 2020 г. (голям състав), Gómez del Moral Guasch (C-125/18, EU:C:2020:138)</u>	стр. 9 и 57
<u>Решение от 11 март 2020 г., Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188)</u>	стр. 39
<u>Решение от 2 април 2020 г., Condominio di Milano, via Meda (C-329/19, EU:C:2020:263)</u>	стр. 6
<u>Решение от 9 юли 2020 г., Ibercaja Banco (C-452/18, EU:C:2020:536)</u>	стр. 21, 24, 34 и 64
<u>Решение от 9 юли 2020 г., Raiffeisen Bank и BRD Groupe Société Générale (C-698/18 и C-699/18, EU:C:2020: m. 52)</u>	стр. 77
<u>Решение от 9 юли 2020 г., Banca Transilvania (C-81/19, EU:C:2020:532)</u>	стр. 10
<u>Решение от 3 септември 2020 г., Profi Credit Polska и др. (C-84/19, C-222/19 и C-252/19, EU:C:2020:631)</u>	стр. 14 и 17
<u>Решение от 17 май 2022 г.(голям състав), Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394)</u>	стр. 44
<u>Решение от 17 май 2022 г. (голям състав), SPV Project 1503 и др. (C-693/19 и C-831/19, EU:C:2022:395)</u>	стр. 45
<u>Решение от 17 май 2022 г. (голям състав), Impuls Leasing România (C-725/19, EU:C:2022:396)</u>	стр. 46
<u>Решение от 17 май 2022 г. (голям състав), Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397)</u>	стр. 66
<u>Решение от 12 януари 2023 г., D.V. (Адвокатско възнаграждение – Принцип на почасовата ставка) (C-395/21, EU:C:2023:14)</u>	стр. 15, 23, 34 и 58